

MAĐARSKE IZBEGLICE U JUGOSLAVIJI 1956-1957. GODINE

APSTRAKT: Poznati mađarski događaji u jesen 1956. godine pokrenuli su bujicu izbeglica ka Austriji i Jugoslaviji. Privremeno utočište u te dve susedne zemlje pronašlo je oko 200.000 Mađara. Od toga broja, prema zvaničnim jugoslovenskim podacima, oko 20.000 mađarskih izbeglica našlo se početkom i u proleće 1957. godine u prihvatnim centrima širom Federativne Narodne Republike Jugoslavije: tema zanemarena i u domaćoj i u inostranoj istoriografiji, čak do potpunog prećutkivanja prisustva mađarskih izbeglica u Jugoslaviji. Ovaj rad je nastao prvenstveno na osnovu građe iz Diplomatskog arhiva Ministarstva inostranih poslova. Razmatran je stav jugoslovenskih vlasti prema mađarskim izbeglicama, uslovi i troškovi njihovog smeštaja, praćeno je njihovo raseljavanje iz prihvatnih centara, te saradnja jugoslovenskih vlasti, kako sa mađarskim zvaničnicima tako i sa Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija za izbeglice na rešavanju izbegličkog problema.

1. Oživljavanje jugoslovensko-mađarskih odnosa posle Staljinove smrti

Jugoslovensko-mađarski odnosi od kraja Drugog svetskog rata do Mađarske revolucije 1956. godine prošli su kroz nekoliko burnih faza. Prvi četvorogodišnji period izuzetno srdačnih odnosa između dve zemlje dostigao je vrhunac 1947. godine potpisivanjem nekoliko sporazuma o saradnji na svim nivoima. Nakon sukoba Jugoslavije i Sovjetskog Saveza 1948. godine, Mađarska staje na čelo antijugoslovenske kampanje koju krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina vode zemlje „narodne demokratije“. Posle Staljinove smrti, jugoslovensko-mađarski odnosi iz godine u godinu postaju sve bolji, sve do novembra 1956. godine. Razvoj dobrosusedskih odnosa tada

je usko povezan sa unutrašnjopolitičkim promenama u Mađarskoj, a podsticaj tom razvoju naročito daju Beogradska deklaracija 1955. i Dvadeseti kongres Komunističke partije Sovjetskog Saveza 1956. godine.

Posle Sovjetskog Saveza, Mađarska je prva među zemljama istočnoevropskog bloka pokrenula normalizaciju odnosa sa Jugoslavijom. U drugoj polovini 1953. godine uspostavljeni su potpuni diplomatski odnosi, zaustavljeni su pogranični incidenti i obrazovana zajednička jugoslovensko-mađarska komisija, koja je delimično obeležila granice. Trgovinska razmena je ustanovljena tokom 1954. godine, a takođe, regulisana su i neka pitanja vezana za železnički i rečni transport. Počelo je povezivanje kulturnih i naučnih ustanova dve zemlje; neki koraci su napravljeni i u oblasti sporta. Ipak, najvažnije za dalji razvitak jugoslovensko-mađarskih odnosa bilo je obustavljanje antijugoslovenske kampanje u mađarskim medijima krajem 1954. godine. Sve to bilo je rezultat jugoslovensko-sovjetskog približavanja i postojanja dva različita koncepta mađarskog unutrašnjopolitičkog razvitka, koja su se otvoreno sukobila na Martovskom plenumu Centralnog komiteta Mađarske partije trudbenika 1955. godine.

1. 1. Jugoslovensko-mađarski odnosi od Beogradske deklaracije do Dvadesetog kongresa KPSS

Posetom sovjetskog rukovodstva Beogradu i Deklaracijom od 2. juna 1955. godine potvrđena je ispravnost Titove borbe protiv Staljina, a Jugoslaviji priznat, bar deklarativno, nezavisan put socijalističkog razvitka. Legitimizacija policentričnog komunizma duboko je impresionirala istočnoevropske zemlje i imala je izuzetan uticaj na stabilnost u regionu, na prvom mestu u Poljskoj i Mađarskoj.

Donošenje Beogradske deklaracije osnažilo je opozicione struje u Mađarskoj protiv Maćaša Rakošija (Mátyás Rákosi), vodeće partijske i državne figure; podršku bivšem premijeru Imre Nađu (Imre Nagy), koji je bio izbačen iz Politbiroa Mađarske partije trudbenika u proleće 1955, pružili su mnogi uticajni mađarski intelektualci. U pojedinim izjavama mađarskih zvaničnika mogu se приметiti pozitivni uticaji te deklaracije na jugoslovensko-mađarske odnose: izražava se spremnost za razvoj daljih odnosa i, delimično, priznaje krivica za poremećene odnose u prethodnom periodu, a kao glavni krivac navodi se bivši prvi čovek mađarske tajne policije Gabor Peter (Gábor Péter).¹ Takođe su napravljeni neki koraci za uspostavljanje odnosa od pre 1949, kao što je, na primer, zajedničko delovanje u oblasti zaštite od zaraznih bolesti, saradnja na polju vazdušnog saobraćaja, ekstradicije, telekomunikacija ... Proširivali su se kontakti između kulturnih i naučnih institucija, razmenjivali materijali i delegacije. Regulisano je pitanje održavanja pogranične linije. Čak je mađarska vlada

¹ U govoru održanom na mitingu u Čepelu, 8. avgusta, govoreći o potrebi normalizacije odnosa između Mađarske i Jugoslavije, Rakoši je izjavio da Peter Gabor nosi odgovornost za napetosti, nepravilnosti i optužbe koje su pokvarile jugoslovensko-mađarske odnose. *Політика*, 10. avgust, 1955.

napravila neke korake u pravcu oslobađanja jugoslovenskih zatvorenika, većinom pripadnika jugoslovenske manjine u Mađarskoj, koji su konačno bili pušteni u toku zime 1955-1956. godine.

Ipak, postojala je ozbiljna prepreka stvarnoj normalizaciji jugoslovensko-mađarskih odnosa – generalni sekretar Mađarske partije trudbenika Mačaš Rakoši. Prilikom govora u Karlovcu 27. jula 1955, Josip Broz Tito je istakao:

„Nama je samo žao što još ima ljudi na Istoku, u nekim susjednim zemljama, kojima se ta normalizacija ne sviđa. Oni ne smiju glasno govoriti, ali zato rovale ispod žita i neće da priznaju ono što su govorili sovjetski rukovodioci, nego nam gde god mogu bacaju klin u točkove unutar svoje zemlje. Još uvijek hapse ljude koji su za prijateljstvo i saradnju sa Jugoslavijom, ljude koji se slobodno izražavaju i koji odobravaju ono što su rekli Hruščov i ostali sovjetski rukovodioci, još hapse takve ljude i govore da je ovo bio samo manevar, jer Sovjetski Savez vodi takvu mudru politiku, da, tobože, zna nekoga i da obmane. Naročito u Mađarskoj ima takvih.”²

U jednoj analizi mađarske unutrašnjopolitičke situacije, sačinjenoj u jugoslovenskom ministarstvu inostranih poslova u leto 1955. godine, istaknuto je da bliži odnosi sa Mađarskom ne mogu biti uspostavljeni sve dok je Rakoši na čelu te zemlje.³ Bilo je potpuno očigledno zašto je Rakoši bio neprihvatljiv za pregovore. Čovek koji je imao vodeću ulogu u antijugoslovenskoj kampanji, inicirao suđenja i osude nevinih ljudi na smrt (suđenje Rajku), čovek koji je Tita nazvao fašistom i ubicom, nije mogao da prizna svoju krivicu i da preživi na čelu Mađarske. S druge strane, Jugoslavija je insistirala na potpunoj i javnoj rehabilitaciji i na reviziji Rajkovog procesa. U već spomenutoj jugoslovenskoj analizi o političkoj situaciji u Mađarskoj ocenjeno je da bi Jugoslavija mogla da ima presudan uticaj na Rakošijev položaj i utvrđen je dalji pravac jugoslovenske politike prema Mađarskoj: Rakoši ne može preživeti jugoslovensko-sovjetsko približavanje, a pošto njegov protivnik Imre Nađ zbog svojih liberalnih ideja nije bio po volji sovjetskim vođama kao Rakošijev naslednik, jugoslovenske aktivnosti bi trebalo usmeriti na tzv. srednju liniju – Ištvan Kovač, Janoš Kadar, Žoltan Vaš, Marton Horvat (István Kovács, János Kádár, Zoltán Vas, Márton Horváth), za koju je izgledalo da već ima sovjetsku podršku.⁴ Prema tome, u ličnim kontaktima članova jugoslovenskog poslanstva s pojedincima iz Centralnog komiteta, ili Politbira Mađarske partije trudbenika, koji su pripadali „srednjoj liniji”, Jugoslavija je pokušavala da proceni raspored snaga u mađarskoj KP i usmeri se ka onim elementima koji su u budućnosti imali najveće šanse da dosegnu vlast a da pri tom budu i njoj prihvatljivi.

Uopšteno posmatrajući, čitav period bilateralnih odnosa tih zemalja od Beogradske deklaracije do Dvadesetog kongresa KPSS može se podeliti u dve faze: u prvoj,

² Josip Broz Tito, *Knj. 9, Borba za mir i međunarodnu saradnju*, (s.a.), 1957, str. 263.

³ AJ, CKSKJ, IX-75/1V-93, str. 3. Dokument je bez datuma, ali, sudeći prema sadržini, može se zaključiti da je nastao u avgustu, početkom septembra 1955. godine.

⁴ *Isto*. Poslednja rečenica u ovom dokumentu je u vezi sa Nadom: „Obzirom da prema njemu imamo izvesnih moralnih obaveza indirektno mu pomoći da ga Rakoši ne likvidira do kraja.” Zanimljivo je (ali i predmet drugog rada) šta stoji iza „izvesnih moralnih obaveza” prema Nadu u leto 1955. godine.

koja je trajala sve do prekida ekonomskih pregovora krajem septembra 1955.⁵ Napravljeni su bitni koraci u pogledu oživljavanja saradnje Mađarske i Jugoslavije na državnom nivou; u drugoj fazi jugoslovensko-mađarski odnosi su dospeli u ćorsokak. Obe strane su se uzajamno okrivljavale za to, ističući sopstvenu spremnost za ponovno približavanje i poričući volju one druge strane. Bilo je očigledno da sve dok je Rakoši na čelu Mađarske od potpune normalizacije bilateralnih odnosa nema ništa.

1.2. Od Dvadesetog kongresa KPSS do mađarske pobune

Dvadeseti kongres KP Sovjetskog Saveza u februaru 1956, podstakao je dalji razvitak sovjetsko-jugoslovenskih odnosa. Takođe je podstakao dalji razvitak odnosa na relaciji Budimpešta–Beograd, neizbežno vodeći do Rakošijevog uklanjanja sa položaja u julu iste godine. Više nije bilo nikakve mogućnosti da Rakoši ostane na čelu Mađarske komunističke partije; na tom mestu nije ga mogla zadržati nikakva izjava poput one koju je dao *Njujork Tajmsu* u martu 1956⁶, niti potezi kao što je martovska rehabilitacija Lasla Rajka, osuđenog i streljanog 1949. godine zbog navodnih veza s Titom. Konačno, nepopularnost omrznutog staljinističkog vođe u njegovoj sopstvenoj zemlji⁷ i Titov pritisak na Moskvu doveli su do uklanjanja Rakošija sa čelne pozicije u toku zasedanja Centralnog komiteta Mađarske partije trudbenika, 18. jula 1956. godine.

U prvoj polovini 1956. rešena su neka važna pitanja koja su stajala na putu daljem razvoju odnosa između Jugoslavije i Mađarske. Krajem maja delegacije tih zemalja postigle su dogovor u vezi sa jugoslovenskim finansijskim potraživanjima na ime reparacija ratne štete. Potpisani su finansijski sporazum i sporazum o saradnji u oblasti nauke i tehnike. Mađarska se obavezala da će tokom narednih pet godina isporučiti Jugoslaviji u jednakim ratama dobra u vrednosti od 85,000.000 dolara.⁸ Takođe, posle pregovora održanih u Beogradu sredinom juna, potpisan je i trgovinski sporazum sa važnošću do kraja 1957. godine: njime je regulisana razmena dobara i proširen je obim razmene u oba pravca, sa 14,000.000 na 40,000.000 US dolara godišnje.⁹

Promene na vrhu Mađarske u julu 1956. uticale su na ekonomsku saradnju, a takođe na ostale jugoslovensko-mađarske kontakte. U drugoj polovini jula postignut je

⁵ Pregovori između finansijsko-trgovinskih delegacija Mađarske i Jugoslavije propali su posle tri nedelje, zbog mađarskih težnji da umanje svoje obaveze prema Jugoslaviji i jugoslovenskih preteranih zahteva. *Політика*, 25. septembar 1955.

⁶ U razgovoru koji je s njim vodio K. L. Sulzberger i koji je objavljen u dva nastavka, 17. i 19. marta, Rakoši je izjavio: „We were misled on Titosm. That was one of the works of Beria's gang. He sought to create a situation that would weaken the bonds of socialism. Now we are trying to forget this disagreeable episode and to improve our relations with Yugoslavlia.” *The New York Times*. International edition, 19. mart 1956. godina.

⁷ Sovjetski ambasador u Budimpešti J. Andropov izvestio je Moskvu da zbog Rakošija postoji opasnost od narodne pobune u Mađarskoj. S. Clissold, *Yugoslavia and the Soviet Union 1939-1973*, str. 67.

⁸ *Політика*, 30. maj 1956. godina.

⁹ *Політика*, 22 jun 1956. godina.

dogovor i o vazdušnom saobraćaju.¹⁰ Početkom avgusta u Budimpešti su održani preliminarni mađarsko-jugoslovenski ekonomski pregovori, a za septembar je u Beogradu ugovoren još jedan susret predstavnika dve vlade u vezi sa proširivanjem trgovinskih odnosa.¹¹ Nakon nedelju dana beogradskih pregovora, potpisan je protokol koji je definisao dalji razvoj jugoslovensko-mađarske saradnje na polju investiranja, razmena dobara, industrijske saradnje, transporta, hidroelektrana i turizma.¹² Takođe su pojačani kontakti u oblasti kulture, nauke i sporta. Tokom tog leta izmenjene su posete raznih mađarskih i jugoslovenskih delegacija: sindikalaca, pravnika, metalških radnika ...

Ipak, za mađarsku stranu najvažnija i najpoželjnija bila je poseta visokih predstavnika Mađarske partije trudenika sredinom oktobra 1956. godine. Zbog verovanja da jugoslovensko-mađarsko partijsko približavanje može rešiti unutrašnje mađarske probleme¹³ i neutralizovati jugoslovenski uticaj na Mađarsku, tu posetu su dugo pripremali sovjetski i mađarski drugovi, tačnije od trenutka Rakošijevе smene, kada je Mikojan doleteo iz Budimpešte na Brione da bi preporučio jugoslovenskim drugovima Erne Gereu (Ernd Gerd), bliskog Rakošijevog saradnika, a sada i njegovog naslednika. Odmah nakon svog imenovanja na mesto glavnog sekretara Partije, Gere je poslao Titu pismo: izražavajući žaljenje zbog grešaka Centralnog komiteta MPT u prošlosti, on je predlagao susret partijskih delegacija u bližoj budućnosti, bilo u Beogradu, bilo u Budimpešti.¹⁴ U međuvremenu, čekajući odgovor, Gere je nastavio mekanu liniju: povećao se broj članaka o Jugoslaviji kao socijalističkoj zemlji; čak je štampana i brošura „Šta je istina o Jugoslaviji”.¹⁵ Mađarske vlasti su donele odluku da omoguće povratak svim osobama koje su nasilno preseljene iz pogranične oblasti posle 1949. godine.¹⁶ Dalji korak ka normalizaciji odnosa bio je sporazum dve vlade da se diplomatska predstavništva podignu na rang ambasada. Ipak, mađarsko rukovodstvo moralo je čekati odgovor na pismo od 19. jula skoro dva meseca, jer je Tito još odbijao da prihvati Gereu kao Rakošijevog naslednika. Jedan od razloga za to može se naći i u partijskom izveštaju o jugoslovensko-mađarskom odnosima od 12. oktobra 1956. godine: mada nabrajajući pozitivne promene u mađarskoj politici prema Jugoslaviji, jugoslovenski posmatrači su naglašavali da se na Jugoslaviju još gleda sa blokovskih pozicija, a težnjom da se ona uvuče u „socijalistički blok” i da mađarsko rukovodstvo još izbegava da javno saopšti istinu o jugoslovenskoj ulozi u borbi protiv staljinizma.¹⁷ Konačno je Tito odgovorio Gereu 11. septembra, prihvatajući predlog da se sretnu i predlažući da

¹⁰ *Međunarodni ugovori FNRJ*, 1957, knj. 73, str. 17.

¹¹ *Политика*, 3. avgust 1956. godina.

¹² AJ-130-73-889. Protokol o proširivanju ekonomske saradnje između FNRJ i NRM.

¹³ F. Vali, *Rift and Revolt in Hungary*, str. 239.

¹⁴ AJ, CKSKJ, IX-75/II-15. Pismo je Titu predao opunomoćeni ministar S. Kurimski na Brionima. 21. jula 1956. godine.

¹⁵ *Bilten Tanjuga*. Dodatak Biltenu: Mađarska brošura o Jugoslaviji, 13. septembar 1956. godina.

¹⁶ *Политика*, 27. avgust 1956. godina.

¹⁷ AJ, CKSKJ, XI-75/IV-81, „Jugoslovensko-mađarski odnosi”, 12. oktobar 1956. godina.

to bude u drugoj polovini oktobra, ili u novembru.¹⁸ U ime CK MPT, Ištvan Kovač je u pismu od 20. septembra potvrdio sastanak koji je zakazan za 15. oktobar 1956. u Beogradu.¹⁹ Može se pretpostaviti da je u toj Titovoj odluci o susretu s mađarskim rukovodstvom izvesnu ulogu odigrao Nikita Hruščov, budući da su kontakti između sovjetskog i jugoslovenskog vodstva bili učestali nakon Titove junske posete Moskvi. Takođe, verovatno je postojala određena sovjetska uloga u pripremama za jugoslovensko-mađarske partijske pregovore: tripartitni sastanak između Hruščova, Tita i Gereaa na Krimu početkom oktobra bio je dobra osnova za predstojeće beogradske razgovore. Jednonedeljna poseta mađarske partijske delegacije pod vodstvom generalnog sekretara činilo se da je uspela.²⁰ Gosti su u dugim razgovorima sa svojim domaćinima razmatrali važna partijska i ekonomska pitanja. Posle dvodnevni pregovora u Beogradu, mađarskoj delegaciji je organizovano petodnevno putovanje po Jugoslaviji, a završni razgovori su održani 22. oktobra u Belju. Tokom izrade zajedničkog saopštenja pokazale su se razlike u stavovima dve partije, koje su bile očigledne tokom svih sastanaka: mađarski predstavnici želeli su da naglase međudržavne probleme, dok su njihovi jugoslovenski domaćini pokušali da istaknu važnost jednakosti između država, partija i naroda i situaciju u međunarodnom radničkom pokretu posle Dvadesetog kongresa KP Sovjetskog Saveza.²¹ Posle dužeg usaglašavanja, potpisan je sporazum o prijateljstvu i saradnji dve zemlje.

Uprkos obnovi međupartijskih odnosa, Gereova poseta Jugoslaviji nije impresionirala opoziciju unutar Mađarske partije trudbenika, ni celokupnu opoziciju u zemlji. Na dan njegovog povratka u Budimpeštu, 23. oktobra 1956. godine, počeo je mađarski ustanak.

1.3. Jugoslavija i mađarska kriza

Oktobarski događaji u Mađarskoj stavili su Jugoslaviju u nezavidan položaj pošto je Tito upravo pružio podršku Gereovom režimu. Ipak, kada je Nađ postavljen za premijera, a posle nedelju dana i Janoš Kadar zamenio Gereaa, novo mađarsko rukovodstvo je odmah dobilo jugoslovensku podršku. Ona je bila očigledna i po pisanju *Borbe*: svi prilozi su bili u korist novog mađarskog rukovodstva. U poruci Mađarskoj partiji trudbenika od 29. oktobra 1956. Tito je izrazio žaljenje zbog tragičnih događaja u njihovoj zemlji i pozvao mađarski narod da obustavi borbu, istovremeno pozdravljajući demokratizaciju javnog života, uvođenje radničkih saveta i demokratskog samoupravljanja.²² Ali kao jednopartijska država, Jugoslavija nije mogla da prihvati

¹⁸ AJ, CKSKJ, IX-75/II-15.

¹⁹ AJ, CKSKJ, IX-75/II-16.

²⁰ Sa Gereom su došla i četiri člana Politbira: premijer Andraš Hegediš (András Hegedüs), Janoš Kadar, Antal Apro (Antal Apró) i Ištvan Kovač. AJ, CKSKJ, IX-75/I-1.

²¹ Isto.

²² *Documents on International Affairs*, 1956., str. 463-465.

uvođenje predstavnika nekadašnjih mađarskih demokratskih partija u mađarsku vladu i od kraja oktobra jugoslovenski stav prema mađarskim događajima počeo se menjati, što je takođe bilo vidljivo i po pisanju jugoslovenske štampe; strah od kontrarevolucije u Mađarskoj postajao je sve primetniji. Hruščovljev dolazak na Brione u noći između 2. i 3. novembra i razgovor koji je tom prilikom vodio s Titom uverili su jugoslovenskog vođu u neophodnost druge sovjetske intervencije, što, sudeći po Hruščovljevom svedočenju, i nije bilo teško. U govoru u Puli, 11. novembra 1956, Tito je pokušao da opravda jugoslovenski stav: osudio je prvu sovjetsku intervenciju u Mađarskoj, naglašavajući da su greške koje su činili bivši mađarski i sovjetski rukovodioci dovele do tragičnih oktobarskih događaja. S druge strane, izrazio je uverenje da je druga sovjetska intervencija bila „manje zlo”, koje je sprečilo „kontrarevoluciju” u Mađarskoj i mađarsko povlačenje iz Varšavskog pakta.²³ Mada govor u Puli nikoga nije zadovoljio, on je ipak predstavljao podršku Istočnom bloku i savremenoj sovjetskoj politici. Svi dalji incidenti u vezi s Nadovim azilom u jugoslovenskoj ambasadi u Budimpešti i njegovom otmicom posle izlaska iz zgrade, produbljavali su jaz između Jugoslavije, s jedne strane, i Sovjetskog Saveza i Mađarske, s druge. Koliko god bilo zanimljivo ući u istraživanje tih odnosa, za sada to treba ostaviti po strani,²⁴ tema ovog rada su hiljade mađarskih izbeglica koje su zbog oružanih borbi u svojoj zemlji prebegle u Jugoslaviju tražeći azil.

2. Stav Jugoslavije prema mađarskim izbeglicama

Oktobarski događaji u Mađarskoj prouzrokovali su emigraciju oko 200.000 ljudi. Oko 180.000 Mađara potražilo je utočište u Austriji.²⁵ Pošto je pobuna ugušena, kada je pojačana kontrola duž zapadne mađarske granice učinila bekstvo hazardnim, oko 20.000 izbeglica prešlo je južnu granicu. Prema zvaničnim jugoslovenskim podacima i

²³ *Isto*, str.497-516.

²⁴ U razmatranju jugoslovenskog stava prema Mađarskoj revoluciji mora se imati u vidu šira međunarodna situacija sredinom pedesetih godina prošlog veka. U ovom radu moja namera je bila da, navodeći činjenice vezane za jugoslovensko-mađarske odnose, predstavim okolnosti u kojima su se mađarske izbeglice zadesile u Jugoslaviji.

²⁵ Iako se ovi brojevi pominju i u najnovijoj literaturi zasnovanoj na tek otvorenoj austrijskoj arhivskoj građi (Erwin A. Schmidl (Hg.), *Die Ungarnkrise 1956 und Österreich*, Böhlau Verlag Wien, 2003, str. 28.; Soós Katalin, *Ausztria és a Magyar menekültügy 1956-57*, Századok, 5 (1998), str. 1019-1051), profesor Peter Rokai (Péter Rokay) izrazio je sumnju u njihovu tačnost, ukazavši mi na činjenicu da su se u Austriji nalazile hiljade mađarskih izbeglica od 1945. godine i da su verovatno i te izbeglice koristile priliku da pomoću Ujedinjenih nacija tokom 1957. godine iz Austrije odu u neku drugu zemlju. Takođe, može se pretpostaviti da Austrija nije insistirala na jasnom razdvajanju dve grupe izbeglica, računajući na što veću finansijsku pomoć Ujedinjenih nacija. Mada Katalin Šoš u svom radu ne izražava ovu sumnju, nakon analize teksta i brojeva koje iznosi u članku, može se, u najmanju ruku, postaviti pitanje kako je moguće da od oktobra do polovine decembra 1956. godine u Austriju pređe oko 80.000 izbeglica, a onda, nakon zatvaranja austrijsko-mađarske granice, još 100.000, pored 20.000 Mađara koji su izbegli u Jugoslaviju, uglavnom prvih meseci 1957. godine?

podacima Ujedinjenih nacija, od 23. oktobra 1956. do 31. decembra 1957. godine 19.857 lica prebeglo je na teritoriju Federativne Narodne Republike Jugoslavije; 16.374 emigriralo je na Zapad, 2.773 lica je repatrirano i samo 634 izbeglice su se integrisale u jugoslovensku sredinu.²⁶ Početkom 1958. godine jugoslovenske vlasti su rešile problem izbeglica uz svesrdnu pomoć međunarodnih organizacija, na prvom mestu zahvaljujući Visokom komesarijatu Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) i Međunarodnom komitetu za evropske migracije (Intergovernmental Committee for European Migration, današnji IOM - International Organization for Migration; u daljem tekstu ICEM).

2.1. Priliv mađarskih izbeglica

Prvi novinski izveštaji o situaciji na jugoslovensko-mađarskoj granici zabeležili su prekid železničkog i drugog saobraćaja. Od početka pobune samo je jedan voz prešao granicu, a nekoliko seljaka sa zaprežnim vozilima otišlo je u Mađarsku da poseti svoje rođake. Južna mađarska granica bila je potpuno zatvorena. Železničke stanice u Subotici i Somboru bile su pune vagona. Prema nekim svedočenjima, mogla se povremeno čuti artiljerijska vatra iz pravca Baje i Pečuja.²⁷ U prvim beleškama pogranične službe Ministarstva unutrašnjih poslova spominju se grupe građana iz mađarskih sela duž granice, koje su dolazile do linije razgraničenja tražeći oružje za pobunjenike. Jugoslovenske vlasti su neke od njih razoružavali i slali u specijalna prihvatilišta, a druge su direktno isporučivali svojim mađarskim kolegama. Tokom čitave krize oko 1.200 lica je sa granice odmah vraćeno. Taj broj nije uključen u već pomenuti ukupan broj izbeglica u Jugoslaviji 1956-1957. godine.²⁸

Između prve i druge sovjetske vojne intervencije mnogi mađarski građani iz pograničnih oblasti, većinom članovi Mađarske partije trudbenika i lokalni zvaničnici, pokušavali su da pređu u Jugoslaviju kako bi izbegli opasnosti za sopstveni život. Jugoslovenske vlasti su im najčešće predlagale da ostanu kod kuće i bore se za „socijalizam”, ali neki od njih su uspevali da ostvare svoj naum. Tako je, blizu Horgoša, 17 pripadnika AVH (Államvédelmi Hivatal – Ured za zaštitu države, tj. mađarska tajna policija) iz Segedina, mnogi od njih sa svojim porodicama, prešlo jugoslovensko-mađarsku granicu, u noći 30/31. oktobra i predalo oružje. Iste noći, u slovenačkom sektoru, u Jugoslaviju je prešlo 14 pripadnika AVH, takođe, neki od njih sa porodicama: među njima bili su oficiri granične komande u Nad Kanjiži i partijski sekretari u Nad Kanjiži i Letenji. Oni su bili izdvojeni od ostalih izbeglica i tretirani kao gosti. Nakon svog povratka u Mađarsku, mnogi od njih su izrazili svoju zahvalnost jugoslovenskim

²⁶ A-SMIP/PA, 1958, F-71, Ma-320, br. 31121. „Pregled jugoslovensko -mađarskih odnosa”, 31. januar 1958. godina.

²⁷ *Bilten Tanjuga*, 5. novembar 1956. godina.

²⁸ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 3719, „Problem mađarskih izbeglica”.

vlastima.²⁹ Prvo saopštenje Ministarstva unutrašnjih poslova u vezi sa izbeglicama bilo je emitovano na talasima Radio-Beograda tek 4. novembra i, naravno, bez preciznih podataka.³⁰ Prema statističkom pregledu mađarskih izbeglica, koji je svakodnevno pravljen u Prvom odeljenju Uprave državne bezbednosti, do 3. novembra granicu je prešlo 178 lica, uglavnom službenika AVH i vojnika sa članovima svojih porodica.³¹

Odmah posle druge sovjetske intervencije, počelo je pojedinačno prelaženje jugoslovenske granice, mada su Mađari još u velikom broju bežali u Austriju. U početku je jugoslovenska politika prema izbeglicama bila vraćanje sa granice bez izuzetka, ili predavanje izbeglica mađarskim pograničnim službenicima. Vraćanje izbeglica bilo je vrlo teško i često praćeno incidentima. Bilo je slučajeva da su neke od izbeglica legale na zemlju, odbijajući da se vrate na mađarsku teritoriju, ili da su se osobe koje su bile vraćene u jednom sektoru, pojavljivale u drugom. Neki od onih koji bi uspeali da se domognu Austrije, svedočili su kasnije o svojim iskustvima na jugoslovenskoj granici. Dakle, bila je javna tajna da jugoslovenske vlasti ne dozvoljavaju izbeglicama da uđu u zemlju.³² Tokom novembra i decembra 1956. godine vodeći svetski listovi pisali su o postupcima jugoslovenskih vlasti prema izbeglicama, dovodeći u pitanje zvanične jugoslovenske izveštaje.³³ Kada je objavljen jugoslovensko-mađarski sporazum o repatrijaciji početkom decembra 1956, na Zapadu su se pojavile sumnje u dobrovoljan povratak izbeglica. *Forin ofis* je istakao svoju zabrinutost zbog činjenice da zapadnim novinarima nije dozvoljeno da prisustvuju repatrijaciji prve grupe povratnika.³⁴

U to vreme, direktnim kontaktima s mađarskim pograničnim službama, te kontaktima s mađarskim predstavnicima u Beogradu, jugoslovenske vlasti su obavestavale svoje mađarske kolege na kojim tačkama je duž granice prelazak bio najučestaliji i predlagale im konkretne mere zaštite granice.³⁵ Svejedno, saveti nisu pomogli: granica se nije mogla potpuno obezbediti. Zatvaranje austrijsko-mađarske granice pojačao je pritisak emigranata na jugoslovensku teritoriju. Zbog navale izbeglica duž čitave jugoslovenske granice i nemogućnosti njihovog vraćanja sa pogranične linije, već početkom decembra, a naročito tokom januara i februara 1957. godine Jugoslavija je bila primorana da organizuje prihvatanje mađarskih izbeglica.

Budući da vlada FNRJ nije objavila n jedan izveštaj o broju izbeglica iz Mađarske, 6. novembra 1956. godine Visoki komesarijat UN za izbeglice zvanično je tražio od stalnog jugoslovenskog predstavnika u Evropskom uredu UN podatke o

²⁹ *Isto.*

³⁰ *Bilten Tanjuga*, 5. novembar 1956.

³¹ AJ, CKSKJ, IX-75/V-62, „Emigranti iz Mađarske”.

³² A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 3719.

³³ Austrijski *Tagespost* od 16. novembra 1956. pisao je o jednom izbeglici koji je stigao iz Jugoslavije. On je izjavio da je jugoslovensko-mađarska granica potpuno zatvorena, da je čuva jedna tenkovska divizija sa jugoslovenske strane; kod Jugoslovena je strah od Sovjeta tako očigledan da otvaraju vatru na svakog ko se približi granici, te su mnoge izbeglice ubijene. *Bilten Tanjuga*, 17. novembar 1956. godina.

³⁴ *Bilten Tanjuga*. 8. decembar 1956. godina.

³⁵ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 3719.

broju pristiglih izbeglica i ponudio svaku pomoć u vezi s njima.³⁶ Sredinom novembra stigao je jugoslovenski odgovor: savezna vlada je izjavila da je prihvaćeno oko 300 mađarskih izbeglica i zaključila da joj međunarodna pomoć nije potrebna. Tri nedelje kasnije visoki komesar UN za izbeglice Džems Rid (James Read) predao je stalnom jugoslovenskom predstavniku u Ženevi *ed memoar*, ponovo zahtevajući tačne podatke u vezi sa izbeglicama.³⁷ *Ed memoar* je izazvan glasinama, koje su se širile putem zapadnih medija, o okrutnom postupku jugoslovenskih vlasti prema izbeglicama i nasilnom vraćanju. Neprestani pritisak Ujedinjenih nacija i zapadnih novinara na vlasti u Beogradu primorao je Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova da objavi prve zvanične podatke o izbeglicama, posle skoro tri nedelje izbegavanja bilo kakvih odgovora: do 29. novembra u Jugoslaviju je prešao 471 izbeglica, a onda, između 30. novembra i 6. decembra 442 ljudi; 141 osoba je repatrirana, a 302 osobe su izrazile želju da odu u neku zapadnu zemlju; u izveštaju se ne spominju ostale izbeglice, njih 470 od ukupnog broja – 913 izbeglica.³⁸ Ovi podaci su iznenadili zapadne posmatrače, jer prema proračunima zasnovanim na svedočenju lokalnog stanovništva, broj izbeglica u Jugoslaviji morao je biti znatno veći, između 2.000 i 3.000 izbeglica.³⁹

Konačno, sredinom decembra Jugoslavija je, zbog drastično povećanog broja imigranata, bila primorana da se obrati za pomoć Visokom komesarijatu UN za izbeglice. U drugoj polovini decembra broj mađarskih imigranata se skoro udvostručio, od 972 do 1.748, 1. januara 1957. godine. Ali to nije vremenski razmak od dvonedeljni period u kome je došlo do najvećeg priliva izbeglica: između 15. januara i 1. februara 1957. taj broj je porastao sa 5.391 na 15.321, kao što se može videti u donjoj tabeli:

Priliv mađarskih izbeglica⁴⁰
(od kraja oktobra 1956. do sredine marta 1957)

5. novembar 1956.	183
16. novembar 1956.	403
1. decembar 1956.	690
15. decembar 1956.	972
1. januar 1957.	1.748
15. januar 1957.	5.391
1. februar 1957.	15.321
15. februar 1957.	17.951
1. mart 1957.	18.313
15. mart 1957.	18.579

³⁶ A-SMIP/PA, 1956, F-50, Mad-100, br. 419173.

³⁷ A-SMIP/PA, 1956, F-50, Mad-100, br. 421778.

³⁸ *Bilten Tanjuga*. 9. decembar 1956. godina.

³⁹ *Bilten Tanjuga*. 11. decembar 1956. godina. Ovde bi se trebalo prisetiti već pomenutog broja – 1.200 izbeglica vraćenih sa jugoslovenske granice u Mađarsku, koji, očigledno, nije uzet u obzir prilikom izrade ovog izveštaja; dodavši taj broj, ukupan broj izbeglica bio bi u okvirima zapadnih proračuna.

⁴⁰ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638.

Dnevna stopa priliva u drugoj polovini januara i u prvoj polovini februara 1957. godine bila je 600 do 700 izbeglica. Pošto su jugoslovenski kapaciteti za zbrinjavanje izbeglica dostizali broj do 10.000, apeli vlasti na međunarodne organizacije bili su sve očajniji. Sredinom marta, kada je ukupan broj izbeglica dostigao maksimum (18.579), samo 569 lica bilo je prebačeno u druge zemlje, a 1.412 repatrirano.⁴¹ Srećom za jugoslovenske vlasti, u drugoj polovini marta dnevna stopa ulaska mađarskih izbeglica znatno je opala. Mada je visoki komesar Avgust Lint (August Lindt), još krajem januara izjavio da je priliv izbeglica u Jugoslaviju postao međunarodni problem,⁴² do kraja marta skoro ništa nije učinjeno u vezi sa njihovim raseljavanjem u druge zemlje. Kao vid pritiska na međunarodnu zajednicu da ubrza raseljavanje onih mađarskih izbeglica koje su izrazile želju da iz Jugoslavije odu u neku zapadnu zemlju, može se protumačiti i intervju saveznog ministra unutrašnjih poslova Svetislava Stefanovića dat jugoslovenskim novinarima. Savezni ministar je istakao da problem izbeglica iz Mađarske prevazilazi jugoslovenske mogućnosti i da se mora rešavati u okviru Ujedinjenih nacija; pomoć koju je Jugoslavija primila do februara 1957. bila je zanemarljiva. Takođe, po njegovom objašnjenju, gubitak nade u preseljenje u neku zapadnu zemlju razlog je što se veliki broj izbeglica izjasnio za repatrijaciju.⁴³

Treba naglasiti da je uvođenje Visokog komesarijata UN za izbeglice i Međunarodnog komiteta za evropske migracije u problem izbeglica u Jugoslaviji osnivanjem Privremenog ureda Visokog komesarijata u Beogradu u martu 1957. godine ubrzalo rešavanje tog problema; tokom proleća prve veće grupe izbeglica napustile su Jugoslaviju.

Od sredine marta do kraja 1957. godine jugoslovensko-mađarsku granicu prešlo je oko 1.000 izbeglica, što je bilo zanemarljivo u poređenju sa prilivom imigranata na početku te godine. Ipak, opadanje stope priliva iniciralo je ponovnu promenu jugoslovenske politike prema mađarskim izbeglicama. Počevši od avgusta obustavljeno je njihovo prihvatanje i od tada su skoro sve izbeglice bile direktno predavane mađarskim pograničnim službenicima. Mada je to bio tajni jugoslovensko-mađarski sporazum, Mađari su u dnevnim segedinskim novinama početkom septembra objavili članak o dvojici izbeglica koje su jugoslovenske vlasti vratile i kojima je odmah potom suđeno.⁴⁴

2.2. Uslovi smeštaja i finansiranje

Neosporna je činjenica da je Jugoslavija imala male kapacitete za prihvatanje izbeglica. U prva dva meseca 1957. godine potrebe za smeštajnim prostorom

⁴¹ *Isto.*

⁴² *Bilten Tanjuga*, 25. januar 1957. godina.

⁴³ *Политика*, 17. februar 1957. godina.

⁴⁴ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 3719.

neprestano su rasle. Što zbog zimske sezone, što zbog nedostatka prihvatilišta i kampova za imigrante, te zbog ogromnog priliva imigranata, jugoslovenske vlasti su bile primorane da mađarske izbeglice smeštaju u prazne turističke objekte. Od 15. decembra 1956. godine do početka marta 1957. broj kampova i drugih smeštajnih centara povećao se sa 7 na 37 mesta. Te lokacije bile su podeljene u tri grupe:

- 21 turistički centar, sa više od 90 objekata,
- 4 privremena izbeglička logora,
- 12 stalnih izbegličkih logora.⁴⁵

Ekstremno loši životni uslovi u privremenim logorima i početak turističke sezone bili su razlog za premeštanje 9.774 izbeglice do početka aprila 1957. godine.⁴⁶ To je bio razlog za ubranu restauraciju šest logora: četiri od njih, Bizeljsko, blizu Novog Mesta, Sokolac, blizu Sarajeva, Ilok na Dunavu i Kučevo u Makedoniji, bile su bivše barake, koje je sada trebalo renovirati za namenske svrhe. Već postojeći logor u Čakovcu proširen je, a u najvećem logoru, u Gerovu, dovršena je vodovodna mreža i postavljena nova kuhinja. Prilikom adaptacije tih objekata kapaciteti prihvatnih logora povećani su za 4.700 ljudi u aprilu 1957, ali je još postojao problem sa premeštanjem 5.074 izbeglice iz turističkih objekata.⁴⁷ Te izbeglice su delimično bile raspoređene po logorima širom Jugoslavije, tako da su neki logori bili prenaseljeni. U Gerovu je, na primer, troje izbeglica spavalo na dva kreveta.⁴⁸

Mađarske izbeglice su bile pod nadležnošću Saveznog ministarstva unutrašnjih poslova, u čijoj je nadležnosti bio i izbor lokacija za logore, smeštaj izbeglica, propisivanje ponašanja u logorima itd. Kada je ustanovljen Privremeni ured Visokog komesarijata UN za izbeglice, Savezno ministarstvo inostranih poslova i Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova su zajednički obrazovali Komisiju za izbeglice. Zamišljeno je da ta komisija bude veza između Privremenog ureda i jugoslovenskih vlasti u svim izbegličkim pitanjima: dva njena najistaknutija člana bili su Anton Kacijan, predstavnik Ministarstva spoljnih poslova, i Slobodan Šakota, predstavnik Ministarstva unutrašnjih poslova.⁴⁹

Iz izveštaja međunarodnih organizacija i stranih novinara može se zaključiti da je tretman jugoslovenskih vlasti što se tiče mađarskih izbeglica bio u skladu sa prirodom samog komunističkog režima. Pošto bi izbeglice prešle granicu, smeštane su u tranzitne logore, kao što su bili Koprivnica ili Palić. Pošto ih je jugoslovenska politička

⁴⁵ Vidi *Dodatak I*.

⁴⁶ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad 430, br.432638, Pregled podataka o mađarskim izbeglicama u Jugoslaviji, 18. mart 1957. godina.

⁴⁷ *Isto*.

⁴⁸ *Bilten Tanjuga*, 12. septembar 1957. godina.

⁴⁹ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mad-100, br. 46590. Članovi Komisije bili su i generalni sekretar Jugoslovenskog crvenog krsta Olga Milošević, pukovnik Ljubivoje Stefanović, radnik Ministarstva unutrašnjih poslova, te jedan visoki zvaničnik jugoslovenske tajne policije.

policija registrovala i detaljno ispitala, bili su razdvajani; samo je roditeljima bilo dopušteno da ostanu sa decom. Porodice su obično smeštane u hotele ili u objekte slične namene na hrvatskom primorju, naročito blizu Rijeke, ili u unutrašnjosti, dok su samci bili raspoređivani po manje komfornim logorima, kao što su Gerovo ili Čakovec.⁵⁰ Kasnije, u zavisnosti od izjašnjavanja, izbeglice su bile premeštane u emigracione, repatrijacione ili integracione centre.

Logori su se, po uslovima koje su pružali, veoma razlikovali između sebe. Većina je bila ograđena bodljikavom žicom i pod stalnim nadzorom policije. Izbeglice su bile izolovane od lokalnog stanovništva. Niko nije mogao napustiti kamp ili ga posetiti bez specijalne dozvole Ministarstva unutrašnjih poslova. Posete su bile dozvoljene jedino u prisustvu čuvara, tako da je otvoren razgovor bio nemoguć. Takođe, izbeglice nisu imale slobodu kretanja, ili bilo kakvu vezu sa spoljnim svetom, čak nisu dobijale ni novine. Iako su zvaničnici tvrdili da hrana sadrži neophodnih 2.600 kalorija dnevno, izbeglice su se žalile na glad. Sve to, kao i dugo čekanje na dalju migraciju, prouzrokovalo je veoma nizak moral među njima.⁵¹

Grupa stranih novinara obilazila je izbegličke logore u Jugoslaviji od 28. maja do 3. juna 1957. godine. Oni su došli na poziv visokog komesara UN za izbeglice, ali u organizaciji Saveznog ministarstva za informacije. Putujući autobusom po Jugoslaviji, novinari su posetili Belu Crkvu, Osijek, Gerovo, Rijeku i Opatiju. Nekoliko sati pre njihovog dolaska, u logor predviđen za posetu stizala su kola sa službenicima Ministarstva unutrašnjih poslova, koji bi nadgledali završne pripreme za posetu stranih novinara.⁵² Utisci te grupe novinara su, i pored mera predostrožnosti koje su jugoslovenske vlasti preduzele, bili jezivi: naslovne strane u austrijskoj i nemačkoj štampi bile su „Izbeglički ili koncentracioni logori”.⁵³ Ako je Gerovo smatrano za kamp sa najgorim životnim uslovima, za najbolji je smatran onaj u Beloj Crkvi. To je bio prihvatni centar samo za decu i omladinu. Radi održavanja morala omladine iscrpljene dugim čekanjem na vize za treće zemlje, nadležni u kampu organizovali su im časove engleskog i francuskog jezika, sportska takmičenja sa decom iz okolnih mesta i druge vrste zabave.⁵⁴

Sve u svemu, zaključci Visokog komesarijata UN u pogledu životnih uslova u jugoslovenskim prihvatnim centrima bili su povoljni. Visoki komesar za izbeglice, Avgust Lint istakao je da su mađarske izbeglice u Jugoslaviji pokazale veliko strpljenje i veliku hrabrost. Novoosnovani Mađarski komitet preuzeo je brigu o maloj deci i trudnim ženama, te kontrolu nad distribucijom hrane. Iako su neki logori bili prenaseljeni, ni trenutka nije postojala opasnost od zaraze zbog nehigijenskih uslova.⁵⁵

⁵⁰ *Bilten Tanjuga*, 31. januar 1957. godina.

⁵¹ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br.432638, Memorandum o zapažanjima jedne američke delegacije, koja je posetila neke izbegličke logore, 22. jul 1957. godina.

⁵² *Isto*. Beleške sa sastanka Komisije za izbeglice.

⁵³ *Bilten Tanjuga*, 4. jun 1957. godina.

⁵⁴ *Isto*, 12. septembar 1957. godina.

⁵⁵ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638, Završni izveštaj Ujedinjenih nacija, januar 1958. godina.

Prema nepotpunim statističkim podacima Međunarodnog komiteta za evropske migracije, više od 50% mađarskih izbeglica u Jugoslaviji bilo je starosne dobi između 18 i 35 godina i 30% mlade od 18 godina. Mali procenat izbeglica bio je stariji od 55 godina. Popis sačinjen na oko 11.000 izbeglica pokazao je da je među njima bilo više od 3.000 kvalifikovanih i oko 1.900 nekvalifikovanih radnika, 500 zemljoradnika i 1.600 studenata i đaka.⁵⁶ Ti podaci su slični onima dobijenim sa jugoslovenske strane.⁵⁷ Koristeći ICEM formulare, jugoslovenske vlasti su kompletirale popis onih mađarskih izbeglica koje su izrazile želju da emigriraju na Zapad.⁵⁸

Na Jugoslaviju kao jednu od dve zemlje koje su prve prihvatile izbeglice iz Mađarske pao je veliki finansijski teret, koji ona u celosti nije mogla sama izneti. Krajem 1956. godine jugoslovenska vlada je obavestila Evropski ured UN u Ženevi da je do tada potrošila oko 50.000 US dolara na izbeglice, 3 US dolara dnevno po jednom izbeglici. U tu sumu uračunati su, osim hrane i smeštaja, odeća, pomoć u lekovima, prevoz od granice do logora i prevoz do granice u slučaju dalje migracije.⁵⁹ Ipak, zbog izuzetno visokog priliva izbeglica, krajem januara 1957. godine troškovi su dostigli sumu od 1,108.763 US dolara. Na primer, troškovi za jedan dan, 30. januar, dostigli su sumu od 25.000 US dolara za 14.105 izbeglica.⁶⁰ Sredinom marta, odlukom Savezne vlade, Ministarstvo unutrašnjih poslova uzelo je od Narodne banke kredit u iznosu od 3,000.000.000 dinara (cca. 5,000.000 US dolara), sa kreditnom stopom od 6 posto. Bilo je planirano da se tom sumom finansiraju smeštaj i nega izbeglica.⁶¹ U pregledu podataka o broju mađarskih imigranata, koji je u to vreme napravila Savezna vlada, iznete su procene o troškovima za razdoblje od 1. marta do 1. jula u iznosu od 2,000.000 US dolara. Sada je očigledno zašto je Ministarstvu bio potreban pomenuti kredit. Srećom, dnevni troškovi za jednog izbeglicu u to vreme su oko 1 US dolar, jer su u međuvremenu pali troškovi snabdevanja i troškovi za hranu zbog pomoći Međunarodnog crvenog krsta i drugih međunarodnih organizacija.⁶² U prvoj polovini 1957. godine troškovi su iznosili 5,756.763 US dolara, a procene za drugu polovinu godine prebacile su sumu od 8,000.000 dolara. Do sredine 1957. godine Ujedinjene nacije su nadoknadile Jugoslaviji svega 7,4% troškova.⁶³ Finansijska kompenzacija Jugoslaviji ostala je kao centralni problem u vezi sa mađarskim izbeglicama skoro godinu dana nakon njihovog preseljenja.

⁵⁶ *Isto*. Izveštaj ICEM direktora, 22 mart 1957. godina.

⁵⁷ Vidi dnevni statistički pregled u *Dodatku II. Isto*.

⁵⁸ *Isto*. Izveštaj ICEM direktora.

⁵⁹ A-SMIP/PA, 1956, F-50, Mađ-100, br. 422556, Telegram jugoslovenske vlade stalnom jugoslovenskom predstavniku u Ženevi, 26. decembar 1956. godina.

⁶⁰ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br.415422, Pitanje troškova i problem emigracije mađarskih izbeglica.

⁶¹ AJ-130-15-100.

⁶² A-SMIP/PA, 1958, f-72, Mađ-430, br. 432638, Pregled podataka o mađarskim izbeglicama u Jugoslaviji, 19. mart 1957. godina.

⁶³ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br. 414478, Telegram jugoslovenske vlade stalnoj jugoslovenskoj misiji u Njujorku i Ženevi, 28 jun 1957. godina.

3. Repatrijacija mađarskih izbeglica

Od samog početka jugoslovenske vlasti su bile izuzetno zainteresovane da se izvrši repatrijacija mađarskih izbeglica što je pre moguće. Pošto već nisu mogli da zaustave priliv imigranata, činilo im se da je repatrijacija najbolji način da se predupredi već očigledan problem. Sudeći po ponašanju jugoslovenskih vlasti, može se zaključiti da su želeli da izbegnu svako mešanje zapadnih zemalja ili međunarodnih organizacija. Tek pod pritiskom teškog finansijskog tereta, Jugoslavija se obratila Ujedinjenim nacijama za pomoć.

Jugoslavija je sve vreme preduzimala mere za što masovniju repatrijaciju. Mađarska komisija je mogla nesmetano da radi na terenu, posećujući logore širom zemlje. Bilo joj je dozvoljeno da kontaktira sa izbeglicama po želji: pojedinačno ili u grupi. Predstavnici jugoslovenskih vlasti u kampovima otvoreno su agitovali za povratak i u tome su imali dosta uspeha. Za sve vreme izbegličkog problema, Jugosloveni su imali neposredan kontakt sa drugim sekretarom mađarske ambasade u Beogradu Miklošem Barićem (Miklós Barity) i davali mu konkretne predloge vezane za propagandu u vezi sa repatrijacijom. Izbeglicama je deljena mađarska štampa. Takođe, bilo im je dozvoljeno da slušaju specijalne radio-emisije. Roditelji, prijatelji, čak i poznanici izbeglica bili su primoravani da im pišu i pozivaju ih da se vrate u zemlju. Mikloš Barić je redovno bio obaveštavan o trenutnom broju izbeglica i o njihovom načinu sakrivanja u posebno ugroženim sektorima. Zbog takvog svog ponašanja koje išlo u prilog novom mađarskom režimu, Jugoslaviju su oštro kritikovali zapadni političari i novinari. Ipak, vodila je računa da ne pređe granice zapadne tolerancije.

3.1. Jugoslovensko-mađarska saradnja na repatrijaciji

Prvi put su mađarske vlasti pokazale interesovanje za svoje izbegle sunarodnike u drugoj polovini novembra 1956. godine. Na zahtev mađarske vlade, formirana je jedna delegacija, koja je poslata u Jugoslaviju da razgovara o problemu izbeglica.⁶⁴ Održana su tri sastanka s jugoslovenskim predstavnicima, u Zagrebu 22. i 23. novembra i u Beogradu 28. novembra.⁶⁵ U toku pregovora u Zagrebu bilo je dogovoreno da se obrazuju tri potkomisije, koje bi obišle prihvatne centre i porazgovarale sa izbeglicama. Te posete su ostvarene u danima od 23. do 27. novembra 1956. godine.⁶⁶ Posle obilaska, članovi delegacija sastali su se u Beogradu i napravili listu od 141 osobe, koja se izjas-

⁶⁴ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Ma-100, br.415422, Beleške o pregovorima dve delegacije, 9. novembar 1956. godina.

⁶⁵ *Isto.* Članovi jugoslovenske delegacije bili su Slobodan Šakota, pukovnik Vice Selak, Anton Kacijan i Milan Milanko. Mađarsku delegaciju je predvodio pukovnik Pal Manjik (Pál Mányik), a pored njega bili su tu pukovnik Elemer Terek (Elemer Terék) i Mikloš Barić.

nila za povratak.⁶⁷ Sledećeg dana, 29. novembra, potpisan je sporazum o repatrijaciji i dogovoreni način i mesta gde će se izbeglice predavati mađarskim vlastima: u sektorima Kotoriba–Murakestur i Horgoš–Reske, gde su već postojale zajedničke pogranične komisije. Prve repatrijacije obavljene su 7. i 9. decembra 1956. godine. U isto vreme vraćeno je i sve ono što su izbeglice unele sa sobom u Jugoslaviju, uglavnom oružje, a što je bilo vlasništvo Narodne Republike Mađarske.⁶⁸ Na osnovu tog novembarskog sporazuma, izvršene su i sve kasnije repatrijacije. Pošto zapadni novinari nisu dobili dozvolu da prisustvuju prvoj repatrijaciji, u Horgošu su se 7. decembra pojavile sumnje u dobrovoljan povratak izbeglica. Novinski izveštaji i komentari o tom činu jugoslovenske vlade bili su uglavnom negativni. Opšte nepoverenje bilo je povećano upornim odbijanjem jugoslovenskih vlasti da omoguće kontakt između izbeglica i predstavnika Ureda Visokog komesarijata UN za izbeglice. To je primoralo Ured da se obrati stalnoj jugoslovenskoj misiji u Ženevi jednim zvaničnim pismom, zahtevajući od jugoslovenske vlade informacije o jugoslovensko-mađarskom sporazumu i broju izbeglica u Jugoslaviji. Jugoslovenski predstavnik u Ženevi preporučio je svojoj vladi da odgovori na pismo Visokog komesarijata.⁶⁹

Prva repatrijacija bila je praćena novom inicijativom mađarske vlade, sredinom decembra. Iako su Mađari dobili dozvolu da pošalju novu komisiju radi obilaska logora i ubeđivanja svojih građana u povratak, u vezi s tim ništa nije učinjeno sve do kraja januara 1957. godine.⁷⁰ Tada je mađarski ministar spoljnjih poslova hitno obnovio zahtev za izdavanje dozvole za posetu jedne delegacije od 6-7 članova, zbog porasta broja izbeglica. Dozvola je izdata, ali je M. Barić bio upozoren da je predstavnik Visokog komesarijata Amir Hovejda (Amir Hoveyda), koji je tih dana boravio u Jugoslaviji, izrazio želju da nadgleda dalji rad mađarske komisije za repatrijaciju.⁷¹

Mikloš Barić je imenovan za predsednika druge mađarske komisije. Poslednjeg dana januara četiri člana te komisije stigla su u Beograd; šesti član je takođe bio službenik mađarske ambasade. Na čelu četvoročlane jugoslovenske komisije bio je Ladišlav Katana. Prvi susret je održan 1. februara. Pošto su mađarski predstavnici obavesteni o svim važnijim činjenicama u vezi sa izbeglicama, prešlo se na razmatranje najvažnijih pitanja, kao što su prisustvo posmatrača Visokog komesarijata, jugoslovensko-mađarska saradnja na propagandnom planu i saradnja na obezbeđenju jugoslo-

⁶⁶ Isto. A. Kacijan, koji je sa M. Barićem posetio dva logora (Borl, blizu Ptuja, sa 39 izbeglica, i drugi u Osijeku, sa 65 izbeglica), napravio je jednu zanimljivu belešku: u Borlu se 14 izbeglica izjasnilo za repatrijaciju i oni su većinom bili oficiri i vojnici, ali u Osijeku, gde je bio veliki broj studenata i radnika, niko nije želeo da se vrati. Većina izbeglica u Osijeku je čak odbila da razgovara sa Barićem, preteći da će ga baciti u Dravu. A-SMIP/PA, 1957, F-50, Mađ-100, br. 420674.

⁶⁷ Kasnije je devet osoba odustalo.

⁶⁸ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br.415422.

⁶⁹ A-SMIP/PA, 1956, F-50, Mađ-100, br.421315. Telegram jugoslovenskog predstavnika u Ženevi ministru inostranih poslova Jugoslavije, 11. decembar 1956. godina.

⁷⁰ Isto. Br. 422203, Beleška o razgovoru između jugoslovenskih i mađarskih predstavnika u Beogradu, 22. decembar 1956. godina.

⁷¹ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mađ-100, br. 41685, Beleška o razgovoru načelnika Prvog odeljenja, F. Babića sa M. Baritjem, 23. januar 1957. godina.

vensko-mađarske granice. Postignut je dogovor o prisustvu stranih posmatrača, za vreme obilaska kampova i razgovora sa izbeglicama na bazi reciprociteta, a Jugosloveni su se obavezali da to urede s predstavnicima UNHCR-a. Da bi se smanjilo skrivanja i ubrzala repatrijacija, ugovorena je i saradnja jugoslovenskih i mađarskih medija. Mađari su dobili dozvolu za prikazivanje svojih filmova i distribuiranje štampe u kampovima. U daljem razgovoru mađarski predstavnici su istakli iscrpljenost svojih pograničnih snaga, koje su većinom čuvale austrijsko-mađarsku granicu. Baš u to vreme pojačavana je zaštita i južne mađarske granice,⁷² ali to nije bilo dovoljno da zaustavi masovni priliv izbeglica u Jugoslaviju. Posredno, Mađari su molili da se pojača kontrola granice sa jugoslovenske strane. Na kraju sastanka formirano je pet mešovitih potkomisija, sa zadatkom da običu prihvatne centre.⁷³

Sledeći sastanak zajedničke komisije održan je 12. februara 1957. godine u prisustvu S. Šakote i predstavnika Visokog komesarijata Pjera Bremona (Pierre Bremond).⁷⁴ Kao sabirna mesta za repatrijaciju bili su određeni Srbobran i Osijek. Dogovoreno je da, na osnovu pripremljenih spiskova, zajedničke pogranične komisije izvrše repatrijaciju 14. februara u sektoru Subotica-Kelebia i dva dana kasnije, u sektoru Beli Manastir-Magđarbolj.⁷⁵ Prema izjavi jugoslovenskog ministra unutrašnjih poslova, u ta dva dana repatrirane su 753 izbeglice, od 976 ukupno repatriranih do tog trenutka.⁷⁶ Zajednička komisija nastavila je rad u kampovima u dve grupe, u početku bez posmatrača Visokog komesarijata, a od 18. februara, u njihovom prisustvu. Licemerno su zvučale primedbe mađarskih predstavnika na ponašanje posmatrača UNHCR-a, V. J. de Kombea (Victore Jacot des Combes), koji je među izbeglicama otvoreno govorio protiv povratka. Izvinjavajući se zbog tog incidenta, Pjer Bremond je obećao da se to više neće ponoviti.⁷⁷

U prvoj polovini februara u Jugoslaviji je boravio Pal Manjik. Bivši šef mađarskog dela zajedničke komisije za repatrijaciju posetio je Jugoslaviju kao član trgovinske delegacije. Na sopstvenu inicijativu, imao je duži razgovor u vezi sa problemom izbeglica s načelnikom Prvog odeljenja Ministarstva inostranih poslova, Filipom Babićem. Vrlo oprezno zatražio je potpuno zatvaranje granice prema Mađarskoj i vraćanje svih izbeglica. Još više, predložio je pojačanu propagandu među izbeglicama u korist repatrijacije.⁷⁸ Ipak, mađarski zahtev vezan za zatvaranje granice, Jugoslavija je ispunila tek u avgustu 1957. godine. Uprkos pojačanom pritisku na izbeglice da se

⁷² A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br. 415422, Za nekoliko dana uhvaćeno je oko 2.000 ljudi, koji su pokušali da prebegnu u Jugoslaviju.

⁷³ Isto.

⁷⁴ A-SMIP/PA, 1957, F-72, Mađ-430, br. 432638, Stenografske beleške sa sastanka zajedničke komisije, 14. februar 1957. godina.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ *Politika*, 17. februar 1957. godina.

⁷⁷ A-SMIP/PA, 1957, F-72, Mađ-430, br. 432638, Stenografske beleške sa sastanka zajedničke komisije, 14. februar 1957. godina.

⁷⁸ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mađ-100, br. 43759, Beleške sa razgovora između F. Babića i P. Manjika, 7. februar 1957. godina.

vrate u svoju zemlju, repatrijacija je bila otežana činjenicom da su neke izbeglice među članovima mađarske komisije prepoznavale službenike AVH. Takođe, bilo je dobro poznato da su prve grupe repatriranih okrutno dočekane na granici. Imigranti su vrlo često dobijali pisma od rođaka ili prijatelja iz Mađarske, sa upozorenjem da se ni u kom slučaju ne vraćaju.⁷⁹ Mada su se i jugoslovenske i mađarske vlasti žalile na slab odziv za repatrijaciju, prema objavljenim podacima, broj repatriranih se udvostručio otkako je mađarskim predstavnicima dopuštena aktivnost u logorima: od 16. februara do početka aprila broj repatriranih se povećao sa 976 na 2.107 lica.⁸⁰

Od aprila 1957. Mađari skoro ništa nisu učinili da ubrzaju repatrijaciju. Predlog Jugoslovena da pošalju novu delegaciju, ostvaren je tek u avgustu 1957. godine. Jugoslovenske vlasti su smatrale da je Mađarska propustila veliku šansu da poveća broj repatriranih, jer od aprila do jula izbeglice nisu u velikom broju prebacivane na Zapad i većina njih je verovala da je preseljenje u neku zapadnu zemlju nemoguće.⁸¹ Čak i u maju Mađarska je predlagala Jugoslaviji da jugoslovenski službenici vode proceduru pri izjašnjavanju izbeglica za povratak.⁸² Nešto kasnije, mađarska ambasada u Beogradu usmeno je obavestila Ministarstvo inostranih poslova da je mađarska vlada, radi ubrzanja čitavog procesa, odustala od pojedinačnog proveravanja onih koji su izrazili želju da budu repatrirani.⁸³ U to vreme, prema jednom izveštaju Ministarstva unutrašnjih poslova, već 2.447 osoba je bilo repatrirano.⁸⁴ Izbeglice su se vraćale u Mađarsku, jer su bile obeshrabrene i bez nade. Kada je dugo očekivana mađarska delegacija konačno 20. avgusta došla u Jugoslaviju, nekoliko komisija zapadnih zemalja već je radilo na raseljavanju, što je, naravno, uticalo na rad nove mađarske komisije za repatrijaciju i uzrokovalo njene vrlo loše rezultate.

Mada su jugoslovenske vlasti bile vrlo kooperativne, istinsko poverenje između dve zemlje u pogledu izbeglica nije postojalo. S vremena na vreme mađarska obaveštajna služba je slala svoje agente kao emigrante u izbegličke logore.⁸⁵ Predstavnici mađarske ambasade bili su upozoreni na takve slučajeve, ali su odbijali svaku vezu sa otkrivenim agentima. Te osobe su predavane mađarskim pograničnim službenicima gotovo u tajnosti, jer Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova nije želelo da obnaruđuje takve slučajeve.

Jugoslavija je učestvovala i u repatrijaciji mađarskih izbeglica sa Zapada. Nekoliko puta su izbeglice koje su bežale u Italiju bez ikakvih dokumenata bile predavane pograničnim mađarskim službenicima. U nekim slučajevima jugoslovenske vlasti su omogućavale repatrijaciju onim mađarskim emigrantima koji su bili članovi Legije

⁷⁹ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 3719, Problem mađarskih izbeglica.

⁸⁰ *Політика*, 2. april 1957. godina.

⁸¹ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 3719, Problem mađarskih izbeglica.

⁸² A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mad-100, br. 49997, Beleške o razgovoru između D. Vukotića i M. Baritija, 6. maj 1957. godina.

⁸³ A-SMIP/PA, 1958, F-58, Mad-100, br. 415422, 9 jul 1957. godina.

⁸⁴ *Політика*, 6. jul 1957. godina.

⁸⁵ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br.3719, Jugoslovenke vlasti su otkrile četiri takva agenta.

stranaca u Alžiru, prebacujući ih svojim brodovima od Maroka do Rijeke i dalje, kroz Jugoslaviju.⁸⁶

Ovo su samo neki od primera koji upućuju na vrlo tesne odnose dve susedne zemlje u toku postojanja izbegličke krize. Od samog početka ovog problema mađarski zvaničnici, članovi delegacija i službenici mađarske ambasade u Beogradu insistirali su da im jugoslovenska strana preda spiskove svih mađarskih izbeglica koji su otišli na Zapad, sa biografskim podacima i njihovim adresama u zapadnim zemljama. Mađarski ambasador je čak o tom pitanju razgovarao sa jugoslovenskim ministrima i inostranih i unutrašnjih poslova. Jedino pouzdano jeste to da te liste nisu predate Mađarima do 21. septembra 1958. godine.⁸⁷

3.2. Deca izbeglice

Zvanični statistički podaci kazuju da je među 2.766 repatriiranih bilo 835 maloletnika, dok je među izbeglicama ukupno bilo 1.545 dece i omladine mlađe od 18 godina i bez roditelja. U vezi s tom mađarskom populacijom iskrasao je poseban problem.⁸⁸

Krajem 1956. godine Visoki komesarijat za izbeglice sastavio je jedan cirkular o problemima mađarske dece izbeglica i podelio svim sekcijama ureda zarad definisanja terminologije koja upućuje na tu dece. Zbog mogućeg nesporazuma UNHCR je uveo poseban termin „deca bez roditeljske pratnje” (unaccompanied children) za decu u egzilu mlađu od 17 godina bez roditelja, a za one mlađe od 18 godina, koji bi se teško mogli nazvati decom, termin „omladina bez pratnje” (unattached youth). Takođe su propisana i pravila u vezi sa tretmanom tih maloletnika.⁸⁹

U saglasnosti sa preporukama Visokog komesarijata, Pravni savet Ministarstva inostranih poslova predložio je jugoslovenskim vlastima da maloletne izbeglice stavi u nadležnost Jugoslovenskog crvenog krsta, koji je imao zadatak da kontaktira njihove roditelje preko Mađarskog crvenog krsta i o tome izvesti Međunarodni crveni krst. Pravni savet je takođe preporučio određenu proceduru u vezi sa repatrijacijom tih maloletnika, koju su jugoslovenske vlasti manje-više poštovala. Za decu mlađu od 14 godina bilo je neophodno nabaviti izjave oba roditelja (ako su oba bila živa) o njihovoj želji da dobiju svoju decu natrag. Nakon toga, odluku o repatrijaciji, ili neko drugo rešenje, trebalo je da donese određeno jugoslovensko starateljsko telo za svaki slučaj pojedinačno, uzimajući u obzir želje maloletnika i procenjujući njihov interes. Kad su u pitanju maloletnici između 14 i 18 godina, njihovi roditelji trebalo je da budu samo obavešteni, ali je u vezi sa repatrijacijom bila presudna izjava maloletnika. Ako su nji-

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br.432638, Procedura sa mađarskim izbeglicama – decom.

hovi roditelji imali primedbe, mogli su ih izneti pred odgovarajuće jugoslovenske instance.⁹⁰

Tokom januara, a naročito u februaru, u vreme jugoslovensko-mađarskih pregovora u vezi sa repatrijacijom, među predstavnicima dve zemlje bilo je posebno reči o deci bez roditeljske pratnje. Mađari su insistirali da se prema njima postupa u skladu sa mađarskim zakonima: Mlađi od 18 godina nisu mogli donositi odluke vezane za njihovu sudbinu, kao što nisu mogli ni krivično odgovarati; prema tome svi mlađi od 18 godina trebalo je da budu repatrirani.⁹¹ S druge strane, jugoslovenski predstavnici su istrajavali na svojoj prethodno donetoj odluci, da se ti maloletnici, budući da su na jugoslovenskoj teritoriji, moraju tretirati po jugoslovenskom zakonu. U proleće 1957. svi mađarski maloletnici okupljeni su u Beloj Crkvi. Na njihovoj repatrijaciji radio je Jugoslovenski crveni krst, i svi mlađi od 14 godina starosti su vraćeni bez ikakve procedure, samo uz pismeni zahtev roditelja. Uslovi za repatrijaciju onih između 14 i 18 godina bili su zahtev njihovih roditelja i njihova sopstvena izjava o povratku. Pošto bi dobili obaveštenja o svojoj deci, roditelji su morali da kontaktiraju Jugoslovenski crveni krst u roku od 60 dana, ali je često taj rok produžavan. Ako roditelji ne bi kontaktirali Crveni krst, starateljski organi u Beloj Crkvi bi izdavali dozvolu za prebacivanje određenog maloletnika u neku zapadnu zemlju.⁹²

U aprilu 1957. jedan predstavnik Mađarskog crvenog krsta posetio je taj dečji kamp, ponovo insistirajući na repatrijaciji svih maloletnika i zahtevajući spiskove sve dece, bez obzira na njihovu želju da budu repatrirana ili ne, ali su jugoslovenske vlasti odbile oba ta zahteva.⁹³ Mada agitovanje za povratak među maloletnicima nije bilo javno, nekoliko puta je Visoki komesarijat UN za izbeglice morao da protestuje kod ministra unutrašnjih poslova zbog nepoštovanja procedure i pritiska na maarske maloletnike da se izjasne za repatrijaciju.⁹⁴

4. Raseljavanje mađarskih izbeglica

Jugoslavija, bez međunarodne pomoći, nije mogla podneti teret zbrinjavanja mađarskih izbeglica. Od međunarodnih organizacija svakako je odlučujuću ulogu u rešavanju ovog problema odigrao Visoki komesarijat UN za izbeglice. Ipak, Jugoslavija je dugo odbijala bilo kakvu pomoć sa strane, smatrajući da je problem tih imigranata njena unutrašnja stvar. Zbog toga je, u početku krize, više od mesec dana namerno izbegavala da pruži podatke o njihovom broju.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br.415422, Beleške sa sastanka Zajedničke komisije za repatrijaciju.

⁹² A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br.3719, Problem mađarskih izbeglica.

⁹³ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mađ-430, br.432638, Beleška o poseti predstavnika Mađarskog crvenog krsta, 8 april 1957. godina.

⁹⁴ Isto. Pismo visokog komesara UN jugoslovenskom ministru unutrašnjih poslova. 7. maj 1957. godina.

4.1. Rad Privremenog ureda Visokog komesarijata UN za izbeglice

Visoki komesarijat UN je Jugoslaviji prvi put ponudio pomoć 6. novembra 1956. godine. Jugoslavija je, zahvaljujući se, tu pomoć odbila, naglasivši da ako joj ipak bude bila potrebna, ona će je zatražiti.⁹⁵ Tek sredinom novembra je jugoslovenski predstavnik u misiji Ujedinjenih nacija u Ženevi obavestio Ured Visokog komesarijata da je do tog trenutka prihvaćeno i smešteno oko 300 izbeglica. Pošto je početkom decembra 1956. Visoki komesarijat obnovio svoju ponudu, Jugoslavija je zatražila hitnu pomoć budući da se broj izbeglica popeo na 1.000, naglašavajući da bi finansijska pomoć bila najpoželjnija.⁹⁶ S namerom da se detaljno obavesti o izbegličkom problemu u Jugoslaviji, visoki komesar Avgust Lint je imenovao svog specijalnog predstavnika Amira Hovejdu da poseti Jugoslaviju. Hovejda je u Jugoslaviji proveo dve nedelje obilazeći prihvatne logore i sakupljajući informacije o broju i položaju izbeglica. I pre i posle posete kampovima vodio je razgovore s jugoslovenskim zvaničnicima, dogovarajući buduće zajedničke akcije. U razgovoru sa predstavnicima Ministarstva inostranih poslova Hovejda je istakao da je UNHCR spreman da nadoknadi sve troškove Jugoslaviji, a prihvaćen je i njegov predlog da sve izbeglice budu premeštene u jedan veći centar negde na Zapadu.⁹⁷

Razgovori koje je Hovejda vodio sa jugoslovenskim predstavnicima posle obilaska kampova, 18. i 19. januara, bili su posebno zanimljivi zbog obostrano izražene srdačnosti i poverenja. Hovejda je smatrao da bi bilo vrlo korisno za Jugoslaviju da pošalje svoje predstavnike na sastanak Izvršne komisije Fonda UN za izbeglice (United Nation Refugee Fund, u daljem tekstu UNREF), krajem januara u Ženevi, čime bi problem mađarskih izbeglica dobio pravi publicitet. Razmatrajući pitanje repatrijacije, izrazio je želju Komesarijata da učestvuje u rešavanju tog problema, imenujući svoje predstavnike u već postojeće komisije. Naglašavajući da se Ujedinjene nacije ne bave samo zaštitom izbeglica već i njihovim preseljenjem, istakao je dva moguća načina preseljenja izbeglica: uz pomoć nacionalnih komisija ili uz pomoć ICEM-a. Predložio je da Jugoslavija odobri angažovanje ICEM-u, smatrajući da ta organizacija jedina ima kapacitete za rešavanje problema u celosti. Inicirao je i otvaranje Privremenog ureda UNHCR-a u Beogradu, u okviru koga bi ICEM mogao da radi. Jugoslovenski učesnici u razgovoru A. Kacijan i S. Šakota, obavestili su Hovejdu da Jugoslavija može da prihvati do 10.000 izbeglica. Imajući tu činjenicu u vidu i dnevni priliv izbeglica u to vreme (oko 500), bilo je jasno da je Jugoslaviji hitno potrebna finansijska pomoć kako bi se renovirali postojeći kapaciteti i prilagodili zbrinjavanju velikog broja ljudi. Kaci-

⁹⁵ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mad-100, br. 415422, Beleška o mađarskom izbegličkom pitanju, 10. novembar 1956. godina.

⁹⁶ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mad-100, br. 421502, Telegram Ministarstva inostranih poslova stalnoj misiji u Njujorku, 7. decembar 1956. godina

⁹⁷ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mad-100, br. 4628, Beleške o razgovorima između Hovejde, Kacijana i Šakote, 9. januar 1957. godina.

jan i Šakota su takođe zahtevali hitnu evakuaciju 5.000 izbeglica. Oni su upozorili predstavnika Visokog komesarijata da bi Jugoslavija mogla biti prinuđena da zatvori granicu prema Mađarskoj, jer više nema gde da smešta izbeglice, a to je i razlog što čini sve što je u njenoj moći da podstakne repatrijaciju budući da još nema nikakvog preseljavanja u većem broju.⁹⁸

Nakon tog razgovora, preduzeti su dalji koraci za uspostavljanje saradnje UNHCR-a i Jugoslavije. Posle povratka u Ženevu, Hovejda je, sa Lintom, održao konferenciju za štampu, naglasivši da je poseta Jugoslaviji bila vrlo uspešna. Visoki komesar Avgust Lint istakao je da je problem mađarskih izbeglica u Jugoslaviji dostigao međunarodne razmere i apelovao na međunarodnu zajednicu da učestvuje u rešavanju tog problema.⁹⁹ Istoga dana u telefonskom razgovoru Hovejda i Kacijan su raspravili i pitanje troškova za zbrinjavanje izbeglica. Hovejda je imao prigovor na jugoslovenske procene troškova, smatrajući ih previsokim: dnevni troškovi po jednom izbeglici procenjeni su na 3 US dolara, dok su u Austriji iznosili 1 dolar *per capita*. Dobio je objašnjenje da, za razliku od Austrije, Jugoslavija nije dobila međunarodnu pomoć u hrani i odeći, a povrh toga morala je da obnovi i preuredi sve dostupne kapacitete za smeštaj izbeglica.¹⁰⁰

Uskoro je visoki komesar obavestio jugoslovenskog ministra inostranih poslova o nameri Ujedinjenih nacija da otvore Privremeni ured Visokog komesarijata u Beogradu,¹⁰¹ a Jugoslovenskom crvenom krstu poslao je ček na 50.000 US dolara, kao trenutnu pomoć. Istovremeno je postavio Pjera Bremona na čelo Privremenog ureda.¹⁰² Na zasedanju Izvršnog komiteta UNREF, održanom od 29. januara do 4. februara 1957. u prisustvu jugoslovenskih posmatrača, doneta je odluka da se ubuduće prilozima za mađarske izbeglice mogu koristiti za pomoć i Austriji i Jugoslaviji.¹⁰³

Imenovani šef Privremenog ureda P. Bremon stigao je u Beograd 30. januara 1957. godine i zvanično uspostavljanje Ureda bilo je obeleženo izmenom pisama jugoslovenske vlade i Visokog komesarijata, 6. i 11. februara.¹⁰⁴ Od samog osnivanja Ureda, predstavnici Visokog komesarijata blisko su saradivali sa jugoslovenskim vlastima u rešavanju izbegličkog problema. Ured je odmah preduzeo hitne korake u nabavljanju dozvola za preseljenje onih izbeglica koje to žele u zapadne zemlje, trudeći se da to uradi u najkraćem mogućem roku.

Dok je ured u Beogradu bio otvoren, visoki komesar za izbeglice je nekoliko puta posetio Jugoslaviju. Realističan, energičan i taktičan, Lint je kod jugoslovenskih vlasti

⁹⁸ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638, Beleške o razgovorima Hovejde i jugoslovenskih predstavnika, 18. januar 1957. godina.

⁹⁹ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mad-100, br. 41740, Lintova i Hovejdina konferencija za štampu, 24. januar 1957. godina.

¹⁰⁰ *Isto*, br. 41509, Beleška o telefonskom razgovoru između Hovejde i Kacijana, 24. januar 1957. godina.

¹⁰¹ *Isto*, br. 41890, Telegram jugoslovenskog predstavnika u Ženevi Ministarstvu inostranih poslova, 27. januara 1957, ICEM se saglasio da pošalje svog administratora u Privremeni ured UN u Beogradu.

¹⁰² *Isto*, br. 42038, Kacijanov telegram Ministarstvu inostranih poslova, 28. januar 1957. godina.

¹⁰³ *Isto*, br. 42805, Beleška sa zasedanja Izvršnog komiteta UNREF-a, 6. februar 1957. godina.

¹⁰⁴ *Isto*, br. 44874, Sporazum o uspostavljanju Privremenog ureda UNHCR.

stekao reputaciju čoveka koji se daleko više zalagao za rešavanje problema izbeglica, od svog prethodnika. Za vreme trodnevnog boravka u Jugoslaviji u martu 1957, Lint je posetio logore i sreo mnoge jugoslovenske visoke zvaničnike, među njima i predsednika republike J. B. Tita. Obavestivši se o situaciji i troškovima zbrinjavanja izbeglica, Lint je predstavio svoj plan u vezi sa izbeglicama, za koji je dobio odobrenje i Stejt departmenta. Plan se sastojao od hitnog raseljavanja 10.000 izbeglica u neke druge zemlje, što bi finansirala američka administracija. I Sjedinjene Države trebalo je da prime izvestan broj izbeglica.¹⁰⁵ Tokom sledeće posete Jugoslaviji Lint je izneo svoj plan Svetislavu Stefanoviću, saveznom ministru unutrašnjih poslova. Zbog nesporazuma sa američkom vladom u vezi sa upotrebom fondova za mađarske izbeglice, taj predlog nije mogao biti neposredno izveden.¹⁰⁶

Početak maja odnosi između jugoslovenske vlade i ureda zapali su u krizu, što je izazvalo Lintov hitan dolazak u Beograd. Naime, Bremon je ponudio da Francuska i Austrija privremeno prihvate po 4.000 izbeglica. Ta ponuda je odbijena: Jugoslavija se plašila da, budući da je Austrija zemlja prvog azila, od nje neće uspeti da nadoknadi troškove koje je imala do tada.¹⁰⁷ I pored razgovora koje je Lint vodio sa Stefanovićem 11. maja, Jugoslavija nije promenila svoju odluku. Lint je tom prilikom izrazio i svoje neslaganje zbog načina na koji je izvršena repatrijacija dece bez roditeljske pratnje, jer nije bilo dozvoljeno prisustvo Međunarodnog crvenog krsta. Ipak, od maja 1957. saradnja između Jugoslavije i Privremenog ureda nastavljena je bez većih tenzija.

4.2. Saradnja Jugoslavije sa ICEM-om i drugim humanitarnim organizacijama

Jugoslovenska vlada je, kada je to bilo neophodno, dozvoljavala predstavnicima različitih dobrotvornih organizacija da saraduju sa Privremenim uredom. Tako je i ICEM saradivao sa uredom od aprila 1957. godine. Još u januaru 1957. Visoki komesarijat je obavestio direktora ICEM-a da bi jugoslovenska vlada želela da jedan njihov predstavnik dođe u Beograd i proceni situaciju oko izbeglica. Predstavnik ICEM-a je boravio u Beogradu od 13. do 27. februara.¹⁰⁸ Na osnovu njegovog izveštaja, ta organizacija je stekla potpun uvid u problem mađarskih izbeglica u Jugoslaviji. Na Šestom zasedanju Saveta ICEM-a, održanom 11. aprila, odlučeno je da se 10 predstavnika Komiteta pridruži Uredu Visokog komesarijata u Beogradu. Sve državne delegacije ICEM-a podržale su tu odluku, osim austrijske. Kanadski i švajcarski predstavnici

¹⁰⁵ Isto, br. 45683, Telegram jugoslovenskog predstavnika u Ženevi podsekretaru Ministarstva inostranih poslova, 8. mart 1957. godina.

¹⁰⁶ Isto, br. 46437, Beleška o upotrebi ... fonda, 26. mart 1957. godina.

¹⁰⁷ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br. 41036, Telegram jugoslovenskog predstavnika u Ženevi ministru inostranih poslova.

¹⁰⁸ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mađ-430, br. 432638, Izveštaj direktora ICEM-a, 23. mart 1957. godina.

obećali su u ime vlada svojih zemalja da će prihvatiti izvestan broj izbeglica, a delegacije Švedske, Norveške i Australije su obavestile Savet da njihove komisije već uveliko rade na tome.¹⁰⁹ Uvođenje ICEM-a u rad Ureda ubrzalo je raseljavanje mađarskih izbeglica.

Jedan od najvažnijih zadataka Ureda u Beogradu bio je povezivanje aktivnosti onih organizacija koje su prikupljale materijalnu pomoć. Premda je bilo dogovoreno da to vodi Crveni krst, koji je preuzeo na sebe obavezu snabdevanja 10.000 izbeglica od 1. marta do 1. juna, zbog teškoća u isporuci, Jugoslavija je koristila pomoć različitih dobrotvornih organizacija, kao što su: CARE, Pomoć za Mađarsku (britanska organizacija), nacionalne organizacije Crvenog krsta, itd. Međunarodni crveni krst preuzeo je na sebe obavezu da se brine o tih 10.000 izbeglica od 1. juna.¹¹⁰ Najveća materijalna pomoć do marta 1957. stigla je od Norveškog crvenog krsta.¹¹¹

Pošto je veliki broj nacionalnih komisija obišao kampove i obavio selekciju, u proleće i leto 1957. godine došlo je do masovnijih preseljavanja. U Evropi su najveći broj izbeglica prihvatile Francuska, Belgija, Zapadna Nemačka i Švedska, a van Evrope, Kanada. Od sredine marta, kada je u Jugoslaviji boravilo oko 16.000 izbeglica koje su tražile azil u neku treću zemlju, polovina njih je preseljena tokom naredna četiri meseca. Prema izveštaju Ministarstva unutrašnjih poslova od 25. jula 1957, u jugoslovenskim prihvatnim logorima bilo je 8.320 lica koja su čekala na preseljenje.¹¹² U toku sledeća dva meseca, prebačeno je još 2.000 izbeglica, tako da su sredinom septembra 6.264 izbeglice čekale na dalju migraciju, a u kampovima su još radile ICEM misije za Sjedinjene Države i Latinsku Ameriku, te australijska, nemačka i danska misija.¹¹³

Vlasti su poklonile veliku pažnju dolasku delegacije američke vlade na čelu sa kongresmenom Fransisom Volterom (Francis Walter) i generalom Džozefom Svingom (Joseph Swing), koja je boravila u Jugoslaviji od 30. jula do 6. avgusta 1957. godine. Ova delegacija je posetila nekoliko kampova, pažljivo proučavajući situaciju. U toku razgovora koji su vođeni sa jugoslovenskim zvaničnicima, Amerikanci se nisu izjasnili o broju izbeglica, koje će, moguće, prihvatiti. Kongresmen F. Volter je podržao napore Jugoslavije da joj se nadoknade troškovi utrošeni oko izbeglica, budući da je ona zemlja prvog azila.¹¹⁴ Ipak, u novembru 1957. još nije bilo rešeno pitanje kompenzacije, ali je do tada u Sjedinjene Države prebačeno više od 2.000 izbeglica.¹¹⁵

¹⁰⁹ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mad-100, br. 48445, Beleške sa šestog zasedanja Saveta ICEM-a, 11. april 1957. godina.

¹¹⁰ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638, Beleška sa sastanka Koordinacionog tela, 11. mart 1957. godina.

¹¹¹ A-SMIP/PA, 1957, F-57, Mad-100, br. 42966, Beleška o razgovoru jugoslovenskog podsekretara Ministarstva inostranih poslova i norveškog ambasadora, 24. februar 1957. godina.

¹¹² A-SMIP/PA, 1957, F-116, UN-594, br. 418067, Izbeglice u FNRJ, 8 avgust 1957. godina.

¹¹³ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mad-100, br. 419264, Telegram Ministarstva inostranih poslova jugoslovenskoj ambasadi u Londonu, 11. septembar 1957. godina.

¹¹⁴ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638, Beleška o razgovorima s američkom delegacijom, 31. jul 1957. godina.

Do 15. oktobra 1957. ured Visokog komesarijata učestvovao je u preseljavanju na Zapad oko 12.000 izbeglica. Takođe, predstavnici Ureda su učestvovali i u komisijama za repatrijaciju kao posmatrači. Poseban predstavnik Ureda nadgledao je distribuciju međunarodne pomoći. Za to vreme Visoki komesarijat je za potrebe mađarskih izbeglica potrošio sumu veću od milion US dolara (1,085.646 US\$). Pošto je napravljen izuzetan napredak u rešavanju izbegličkog problema do oktobra 1957. godine, jugoslovenska vlada je smatrala da je neophodno da Uredu produži dozvolu za rad do kraja godine kako bi se omogućilo iseljenje i ostalih 4.400 izbeglica. U isto vreme pojačala je i pritisak na Ured da uloži više napora u iznalaženju načina da se Jugoslaviji nadoknade podneti troškovi, koji su se do 15. oktobra popeli na 6.300.000 US dolara.¹¹⁶ Dobra vest u vezi s tim stigla je u novembru. U razgovoru s Kacijanom i Šakotom, predstavnik Visokog komesarijata Bremon saopštio je da je Stejt department odlučio da nadoknadi Jugoslaviji sumu od 3,000.000 dolara.¹¹⁷ Tom prilikom je takođe istakao da je problem mađarskih izbeglica skoro rešen i da će do kraja godine i poslednje izbeglice napustiti Jugoslaviju.

4.3. Učinak međunarodnih aktivnosti

Kada je rešavanje problema mađarskih izbeglica ušlo u poslednju fazu, jugoslovenske vlasti su pozvale visokog komesara za izbeglice Avgusta Linta da mu izraze svoju zahvalnost za lične napore koje je uložio u rešavanju tog problema. Lint je boravio u Jugoslaviji od 18. do 22. decembra 1957. godine. Prvog dana posete vodio je dug razgovor u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Pored Svetislava Stefanovića, razgovoru su prisustvovali A. Kacijan, S. Šakota i Lj. Stefanović. Dok je jugoslovenska strana insistirala na potpunoj nadoknadi troškova, Lint je bezuspešno pokušavao da pokrene pitanje jugoslovenskih izbeglica u Italiji i Austriji. Usaglašavanje je postignuto na kraju razgovora, kada je obostrano izraženo zadovoljstvo zbog saradnje i uspešno završenog posla.¹¹⁸

Na zasedanju Izvršnog komiteta UNREF 13. januara 1958. godine zaključeno je da je pitanje mađarskih izbeglica u Jugoslaviji rešeno budući da se Švedska saglasila da prihvati 31 preostalog izbeglicu.¹¹⁹ Kako više nije postojala potreba za radom Privremenog ureda Visokog komesarijata UN za izbeglice, u toku januara 1958. on je

¹¹⁵ Isto, Beleška o razgovorima između Šakote i Pola Kelija (Paul Kelly), vode USEP misije u Jugoslaviji, 15. novembar 1957. godina

¹¹⁶ AJ-130-72-1028.

¹¹⁷ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mađ-430, br. 432638, Beleška o razgovoru između Šakote i Bremona, 21. novembar 1957. godina.

¹¹⁸ A-SMIP/PA, 1958, F-149, UN-594, br. 42687, Beleška sa susreta S. Stefanovića i A. Linta, 18 decembar 1957. godina.

¹¹⁹ A-SMIP/PA, 1957, F-58, Mađ-100, br. 426741, Pismo podsekretara Ministarstva inostranih poslova stalnoj jugoslovenskoj misiji u Njujorku.

zatvoren, a početkom februara i Bremon je napustio Beograd. U zajedničkom saopštenju koje su izdale jugoslovenske vlasti i Privremeni ured, istaknuto je da pošto je i poslednja grupa izbeglica dobila vize, problem mađarskih izbeglica u Jugoslaviji može se smatrati rešenim, zaključno sa 27. januarom 1958, godinu dana nakon što je međunarodna zajednica počela da učestvuje u njegovom rešavanju.¹²⁰ Među evropskim zemljama Francuska je primila najveći broj izbeglica (2.445), zatim Belgija (2.376), Švedska (1.295), Zapadna Nemačka (1.131) i Švajcarska (744). Austrija je prihvatila 381 izbeglicu, Danska 212, Italija 170, Holandija 80, Norveška 344 i Velika Britanija 287. Dok su druge zemlje prihvatile hendikepirane, skandinavske zemlje su primile 200 tuberkuloznih bolesnika; oko 2.500 mađarskih izbeglica otišlo je u Sjedinjene Države, 1.765 u Kanadu, a 1.500 u Australiju.¹²¹

Jugoslovenska vlada je nenadoknađene troškove u vezi sa mađarskim izbeglicama procenila na 6,600.000 US dolara. Međunarodna finansijska pomoć, isporučena preko Visokog komesarijata iznosila je 1,050.248 dolara i trenutna pomoć Međunarodnog crvenog krsta je bila 1,530.000 dolara. Međunarodni komitet za evropske migracije potrošio je 1,700.000 dolara na transport izbeglica, tako da su ukupni troškovi iznosili više od 12,000.000 US dolara, uključujući administrativne troškove Visokog komesarijata i svih organizacija koje su saradivale s njim.¹²²

Jugoslavija nije bila zadovoljna američkim načinom nadoknade 3,000.000 dolara, u obliku materijalne pomoći. Ona se nadala da će preko Visokog komesarijata dobiti čvrstu valutu. Na kraju je ipak morala da prihvati to refundiranje pod ponuđenim uslovima. Kad je bila u pitanju nadoknada ostatka sume (3,600.000 US\$) Lint je naglasio da će to ići vrlo teško, ali da će se on potruditi da se Jugoslaviji sve nadoknadi.¹²³ U aprilu 1958. Švajcarska je, preko Jugoslovenskog crvenog krsta, isplatila jugoslovenskoj vladi 300.000 franaka, što je minimalno umanjilo ukupnu sumu.¹²⁴ Nakon razgovora sa Lintom u julu 1958. u Ženevi, Kacijan je obavestio jugoslovensku vladu da je Kanada ponudila kompenzaciju za najveći deo troškova u svojim poljoprivrednim viškovima.¹²⁵ Za vreme privatne posete Jugoslaviji u septembru te godine, a na poziv ministra unutrašnjih poslova, Lint je istakao da je nemoguće nadoknaditi Jugoslaviji troškove u čvrstoj valuti, pošto su fondovi ispražnjeni. Tom prilikom je pomenuo mogućnost dobijanja medicinskog materijala od **Federativne** Republike Nemačke, ali je Jugoslavija i dalje insistirala da joj se troškovi delimično nadoknade u čvrstoj valuti. Što se tiče materijalne kompenzacije, Jugoslavija je bila zainteresovana

¹²⁰ A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638, Problem mađarskih izbeglica je rešen, 27. januar 1958. godina.

¹²¹ Vidi *Dodatak III. Isto.*

¹²² A-SMIP/PA, 1958, F-72, Mad-430, br. 432638, Problem mađarskih izbeglica je rešen, 27. januar 1958. godina.

¹²³ A-SMIP/PA, 1958, F-140, Un-594, br. 44794, Izveštaj o poseti Linta stalnoj jugoslovenskoj misiji u Ženevi, 27. februar 1958. godina.

¹²⁴ *Isto.* br. 47856, Telegram jugoslovenskog predstavnika u Ženevi Ministarstvu inostranih poslova.

¹²⁵ *Isto.* br. 415932, Beleška o razgovoru između Kacijana i Linta, 2. jul 1958. godina.

za lekove, šećer, pasulj i pirinač.¹²⁶ Pošto je krajem 1958. godine odbila kanadske viškove u žitaricama i mlečnim proizvodima, vredne milion dolara, Jugoslavija je imala male šanse za nadoknadu na bilo koji drugi način. Tako je bila primorana da posle svega prihvati tu ponudu skoro godinu dana kasnije.

Kako više nije bilo načina za potpunu kompenzaciju, Jugoslavija je konačno odlučila da povuče svoj zahtev za nadoknadu troškova i u novembru 1959. o tome je obavestila Visoki komesarijat za izbeglice.¹²⁷ Tu odluku je Visoki komesarijat UN pozdravio, jer je time zaključen dosije o mađarskim izbeglicama u Jugoslaviji 1956-1957. godine.

* * *

Nakon neuspelog pokušaja zatvaranja granice i vraćanja izbeglica sa pogranične linije, Federativna Narodna Republika Jugoslavija je konačno nevoljno prihvatila oko 20.000 Mađara koji su se odvažili na emigraciju. Odluka je doneta pod pritiskom velikog broja izbeglica na granici i zbog straha od reakcije međunarodne javnosti. Njena sporo i teško stečena reputacija zemlje drugačije, liberalnije od zemalja Istočnog bloka, opasno je počela da se ruši. Zapadne vlade i mediji oštro su zamerili Jugoslaviji nehuman odnos prema izbeglicama i kršenje međunarodnih propisa i ljudskih prava. I nešto se moralo učiniti, naročito kada se dnevni broj prebega popeo na pet stotina.

Stav Jugoslavije prema izbegličkom problemu potpuno se uklapao u njen stav prema mađarskoj pobuni uopšte. On se menjao kako je Jugoslavija pokušavala da se prilagodi trenutnoj situaciji u Mađarskoj i međunarodnim reakcijama na zbivanja u njoj, sve vreme zadržavajući određeni ambivalentan odnos.

Neosporo je da Jugoslavija bez međunarodne pomoći i velikog truda Visokog komesarijata UN za izbeglice i Međunarodnog komiteta za evropske migracije ne bi mogla da problem mađarskih izbeglica reši na obostrano zadovoljstvo.

¹²⁶ *Isto*, br. 423325. Beleška o poseti Linta Jugoslaviji, 23. septembar 1958. godina.

¹²⁷ *Isto*, br. 424100. Korespondencija između Ministarstva unutrašnjih i Ministarstva inostranih poslova, 19. novembar 1959. godina.

Summary

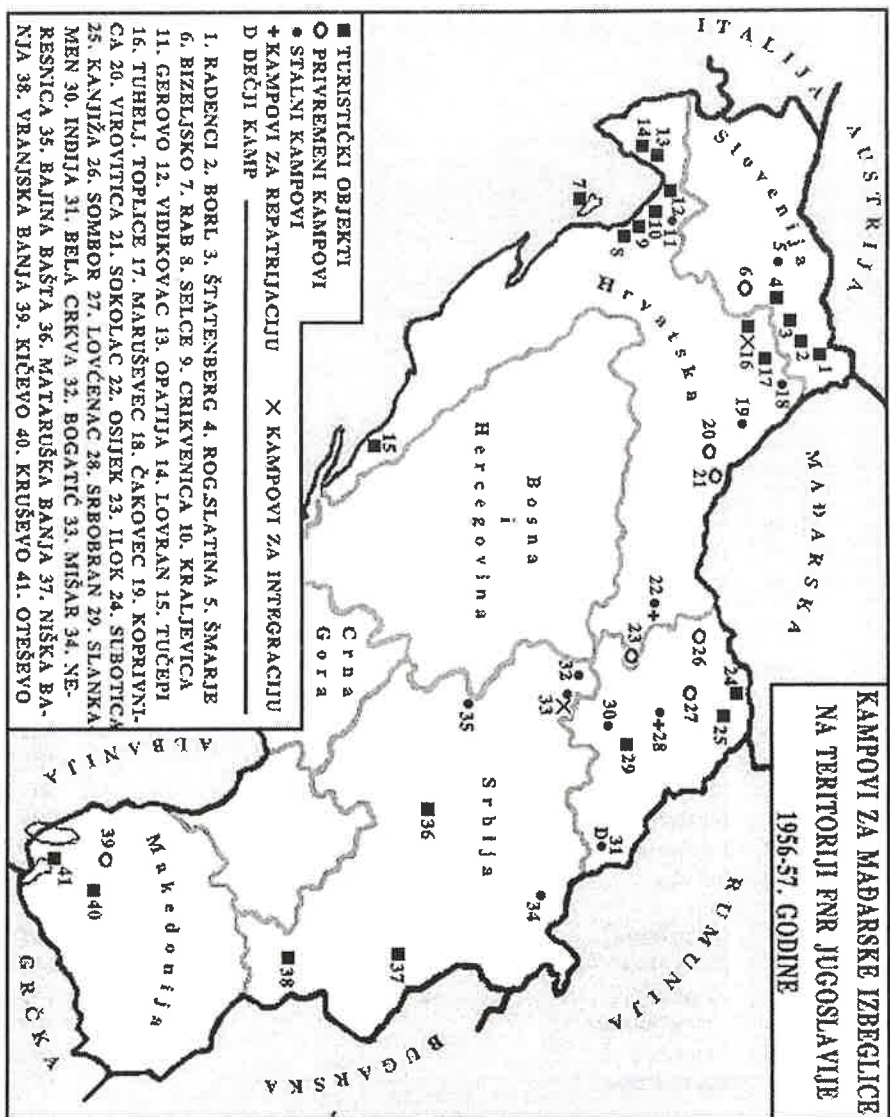
The 1956 Hungarian Refugees in Yugoslavia

The 1956 Hungarian October events prompted the departure of nearly 200,000 Hungarians for the West. A total of approximately 180,000 persons escaped via Austria. However, after the suppression of the Revolution, when a reinforced control along the western Hungarian border made escape hazardous, about 20,000 refugees crossed the southern frontier. According to official data, from October 23, 1956 to December 31, 1957, 19,857 persons escaped into the Federal People's Republic of Yugoslavia; 16,374 of them emigrated to the West, 2,773 Hungarians were repatriated, and only 634 refugees were integrated; 76 of the listed refugees were lost.

The Federal People's Republic of Yugoslavia made efforts to diminish the Hungarian refugee problem first by closing the northern border and then, when the pressure of the refugees broke the attempted blockade, by returning them to Hungary from the border line. When Yugoslavia finally decided to accept the refugees, she did so forced by the pressure of an immense number of the refugees on the border and her own fear of endangering her international reputation as a country more liberal than those of the Eastern bloc.

The attitude of Yugoslav authorities towards the refugee problem was in accordance with her attitude towards the Hungarian Revolution on the whole. It was slightly changing as Yugoslavia tried to adjust to the contemporary situation in Hungary and to international reactions to the Hungarian events. All the time she had a sort of a middle position in this affair.

The Yugoslav authorities solved the refugees problem with a decisive help of international organizations, first of all the United Nations High Commissioner for Refugees and the Intergovernmental Committee for European Migration, at the beginning of 1958.

DODATAK I

DODATAK II

*Pregled brojnog stanja izbeglica iz Mađarske
po prihvatilištima na dan 18. III 1957.*

1	Šmarije	136
2	Borl	296
3	Radenci	28
4	Štatenberg	189
5	Rogaška Slatina	336
6		
7	Rab	591
8	Selce	574
9	Crikvenica	449
10	Kraljevica	136
11	Lovran	604
12	Opatija	715
13	Vidikovac	166
14	Osijek	1,107
15	Virovitica	95
16	Koprivnica	253
17	Čakovec	619
18	Tukeljske Toplice	232
19	G e r o v o	1,735
20	Tučepi	469
21		
22	Mataruška Banja	948
23	Kanjiža	211
24	Sombor	159
25	Subotica	185
26	Mišar	136
27	Srbobran	492
28	Slankamen	139
29	Lovćenac	130
30	Sokolac	287
31	Inija	575
32	Niška Banja	714
33	Bela Crkva	165
34	Bogatić	233
35	Vranjska Banja	404
36	Neresnica	366
37	Bajina Bašta	623
38		
39	Oteševo	1,084
40	Kruševo	633
	Ukupno:	16,214
	Integrirano:	402

*Statistički pregled izbeglica iz Mađarske
(18. III 1957.)*

Ukupno do sada prebeglo u FNRJ (poseduju pasoš –zatražili azil)	18,597
Broj novodošlih	15
Otišli iz FNRJ	
U Mađarsku	1,412
U zapadne zemlje	569
<i>Po prihvatilištima republike</i>	
Slovenija	985
Hrvatska	5,541
Srbija	5,767
Bosna i Hercegovina	469
Makedonija	1,717
Crna Gora	—
Gerovo	1,735
Integrisani	402
Ukupan broj izbeglica tada u FNRJ	16,616
Nalazi se u begstvu	—
<i>Opređenje izbeglica</i>	
Za FNRJ	498
Za repatrijaciju	399
Za zapadne zemlje	15,230
<i>Nacionalni sastav</i>	
Mađari	15,249
Nemci - folksdojčeri	429
Jevreji	175
Naše narodnosti*	139
Strani državljani	27
Ostale narodnosti	37
<i>Politička pripadnost</i>	
PMT	—
Članovi omladinske organizacije	—
Neizjašnjeni	—

NAPOMENA: Novodošli prešli 16. i 17. III 1957. i to na terenu: NR Srbije 6, Hrvatske 5 i Slovenije 4. Pod rubrikom *Nacionalni sastav* podaci nisu potpuni.

*Pripadnici naroda FNRJ (prim. autora).

OBRAZAC BR.2

*Statistički pregled izbeglica iz Mađarske
(18. III 1957.)*

Brojno stanje emigracije u prihvatilištima	16,214
Kompletne porodice	2,420
Razdvojene porodice sa decom	928
Samci - neoženjeni	3,956
Samice - neudate	1,317
Deca	
Sa roditeljima	
do 14 godina	2,694
od 14 do 18 godina	445
Bez roditelja	
do 14 godina	101
od 14 do 18 godina	918
Ukupno dece:	4,158
Starost ostalih po godinama:	
Od 18 do 25	4,972
Od 25 do 35	4,067
Od 35 do 45	1,998
Od 45 do 55	781
Ostali	238

OBRAZAC BR.3

*Statistički pregled izbeglica iz Mađarske
dana 18. III 1957.*

SOCIJALNI SASTAV*

	Rudari	335
Zemljoradnici		824
Radnici		2,024
Kvalifikovani radnici		4,384
Visoko kvalifikovani radnici		818
Prosvetni radnici (učitelji, profesori i dr.)		155
Lekari		40
Visoko kvalifikovani stručnjaci sa fakultetskom spremom		374
Vojni stručnjaci		26
Službenici		1,022
Novinari		23
Pisci		8
Umetnici (glumci, slikari)		59
Vojna lica		59
Slobodne profesije		447
Učenici i studenti		2,250
Ostali		2,841

NAPOMENA: U ovom pregledu nedostaju podaci za 505 lica, jer ih prihvatilišta nisu prikazala.

* Ovde se očigledno radi o profesionalnom sastavu (prim. autora).

DODATAK III

Završni pregled mađarskih izbeglica u Jugoslaviji

Emigrirali:	16,374
Repatriрани:	2,773
Lokalno integrisani:	634
Nestali:	76
Ukupno:	<u>19,857</u>

Destinacija	Ukupno odlazaka:
I. <i>Evropske zemlje:</i>	
Austrija	381
Belgija	2,376
Danska	212
Finska	1
Francuska	2,455
Nemačka	1,131
Grčka	1
Holandija	80
Italija	170
Norveška	344
Švedska	1,295
Švajcarska	744
Velika Britanija	287
	<u>9,477</u>
II. <i>Vanevropske zemlje:</i>	
Argentina	15
Australija	1,500
Brazil	568
Kanada	1,765
Kuba	6
Čile	5
Irak	1
Izrael	167
Novi Zeland	70
Južna Afrika	6
Turska	2
Urugvaj	3
Sjedinjene Američke Države	2,509
Druge latino-američke zemlje	280
	<u>6,897</u>
UKUPNO:	<u><u>16,374</u></u>